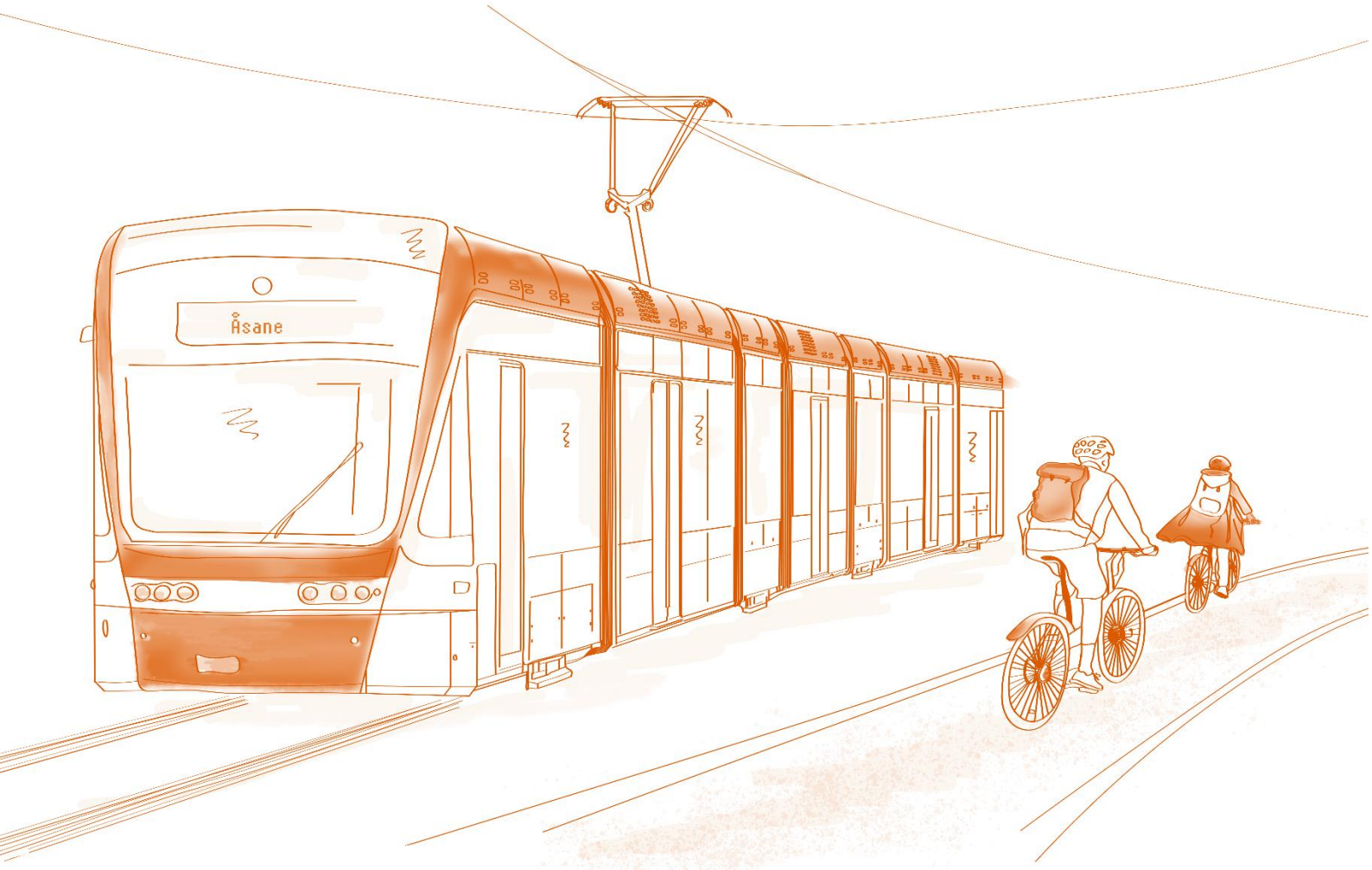
Reguleringsplaner og teknisk forprosjekt

BYBANEN OG HOVEDSYKKELRUTE FRA SENTRUM TIL SANDVIKEN

Reguleringsplan

Bergen sentrum - Sandviken

Plan ID 71720000

Kulturminnedokumentasjon
Bygg som forutsettes flyttet

Norconsult

BT5-T Bybanen til Åsane: Bergen sentrum–Sandviken
52504678, RA-B-046

Oppdragsgiver:	Bergen kommune
Oppdragsgivers kontaktperson:	Torhild Wiklund
Rådgiver:	Norconsult Group
Oppdragsleder:	Ivar Øvretvedt
Fagansvarlig:	Siri Sandtorv Heimark
Andre nøkkelpersoner:	Ingrid Rekkavik og Mathilde Engum Rolland

Versjon	Dato	Beskrivelse	Utarbeidet	Fagkontrollert	Godkjent
B01	21.08.2026	Utkast til gjennomgang Byantikvaren	IngRek/MatRol	SirHei	IOV
J02	21.10.2026	For bruk	IngRek/MatRol	Sirhei	IOV

Dette dokumentet er utarbeidet av Norconsult som del av det oppdraget som dokumentet omhandler. Opphavsretten tilhører Norconsult. Dokumentet må bare benyttes til det formål som oppdragsavtalen beskriver, og må ikke kopieres eller gjøres tilgjengelig på annen måte eller i større utstrekning enn formålet tilsier.

Forord

Denne rapporten er utarbeidet som del av planarbeidet for Detaljreguleringsplaner for Bybanen med hovedsykkelrute fra sentrum til Åsane, delstrekning Kaigaten – Sandviken (BT5-T), med tunneltrasé mellom sentrum og Sandviken.

Norconsult Norge As har fått i oppdrag av Bergen kommune å gjøre en kulturminnedokumentasjon av fire verneverdige bygninger i forbindelse med bybanetrasé i Sandviken. Tverrsnittet er trangt, og eiendommene må fjernes/flyttes som følge av valgt trafikal løsning og banegeometri. De aktuelle husene er Bakersmauet 11 og 20, Fjæregrenden 18 og Sandviksbodene 63A.

Dette dokumentet er utarbeidet for å oppfylle krav om utvendig dokumentasjon av bygninger med kulturhistorisk verdi. Den tar utgangspunkt i Byantikvaren i Bergen sin veileder til kulturminnedokumentasjon, og belyser utviklingen og den kulturhistoriske verdien til bygningene.

Sentrale grunnlagsdokumenter som supplerer og utdyper forståelsen av dette dokumentet, er «RA-B-048 Teknisk konsept flytting av hus i Sandviken» og «RA-B-047 Tilstandsvurdering».

Bergen 21.10.2026

Sammendrag

Denne rapporten er utarbeidet for å oppfylle krav om utvendig dokumentasjon av fire bygninger med kulturhistorisk verdi: Sandviksbodene 63A, Bakersmauet 11 og 20, og Fjæregrenden 18, i Sandviken i Bergen kommune. Bakgrunnen er bybanens planlagte utbygging gjennom Sandviken, og at bygningene må fjernes/flyttes som følge av valgt trafikal løsning og banegeometri.

Grendemiljøet og sjøbodene i Sandviken inngår i hensynssone kulturmiljø H570 i KPA2018. Opprinnelig lå husene i grendene plassert helt ned til sjølinjen i bakkant av sjøbodene. Tre av husene som skal flyttes, Bakersmauet 11 og 20, og Fjæregrenden 18 ligger i strøket Fjæregrenden, hvor en verneplan for strøket utgjør landets første reguleringsplan med bevaring som formål. Grendemiljøet er en viktig historieforteller om hvordan samfunnet fra 1700- og 1800-tallet og utover var organisert, hvor næringsvirksomhet knyttet til sjøbodene og bomiljø i tettbebygde grender var knyttet sammen. Sandviksbodene 63A er en av få gjenværende representanter for sin tids sjøhusbebyggelse i Sandviken. De tre husene i Fjæregrenden er alle eldre enn 1760-tallet, Sandviksbodene 63A kan være fra 1700-tallet eller tidlig 1800-tall. Alle de fire bygningene har betydelige verneverdier som vil kunne påvirkes av å bli flyttet.

Innhold

1 Innledning 5
1.1 Bakgrunn 5
1.2 Metode 5
2 Fjæregrenden 6
2.1 Kulturhistorisk kontekst 7
2.2 Bakersmauet 11 10
2.2.1 Bygningsinformasjon og vernestatus 10
2.2.2 Historisk utvikling 11
2.2.3 Dagens situasjon 14
2.3 Bakersmauet 20 19
2.3.1 Bygningsinformasjon og vernestatus 19
2.3.2 Historisk utvikling 20
2.3.3 Dagens situasjon 24
2.4 Fjæregrenden 18 27
2.4.1 Bygningsinformasjon og vernestatus 27
2.4.2 Historisk utvikling 28
2.4.3 Dagens situasjon 33
2.5 Kilder kapittel 2 36
3 Sandviksbodene 63A 37
3.1 Kulturhistorisk kontekst 37
3.2 Bygningsinformasjon og vernestatus 40
3.3 Historisk utvikling 41
3.4 Dagens situasjon 45
3.5 Kilder kapittel 3 52

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Bybanens planlagte utbygging gjennom Sandviken byr på utfordringer i forhold til trangt tverrsnitt. For enkelte eiendommer er konsekvensen at de må fjernes/flyttes som følge av valgt trafikal løsning og banegeometri. Bakersmauet 11 og 20, Fjæregrenden 18 og Sandviksbodene 63A representerer viktige kulturmiljø, og for å bevare kulturmiljøene er det ønskelig å se på muligheten for å flytte byggene internt i kulturmiljøet. Det er utarbeidet teknisk tilstandsrapport og utredning av om det er teknisk mulig å flytte husene til ny lokasjon.

Dette dokumentet er utarbeidet for å belyse utviklingen og den kulturhistoriske verdien til bygningene, og tar ikke stilling til teknisk gjennomføring eller virkninger av flytting.

1.2 Metode

Rapporten tar utgangspunkt i Byantikvaren i Bergen sin veileder til kulturmiljødokumentasjon. En slik dokumentasjon skal inneholde en gjennomgang av bygningshistorikk med tilgjengelige opplysninger om blant annet byggeår, byggherre, bruk/formål, bygningsmessige endringer m.m. Beskrivelsene er supplert med foto og kartmateriale.

De fire bygningene befinner seg i Sandviken, et område som er godt beskrevet gjennom lokalhistorisk litteratur, herunder kulturminnegrunnlag fra Byantikvaren i Bergen. Inneværende rapport omtaler den overordnede konteksten og historien til de relevante strøkene i Sandviken i relativt korte trekk, med henvisning til flere slike kilder. Deretter beskrives bygningenes historikk, før nåværende situasjon blir dokumentert. Rapporten baserer seg på gjennomgang av skriftlige historiske kilder, arkivmateriale fra Byggesaksarkivet i Bergen, gamle bilder og flyfoto og befaring.

Befaring ble gjennomført 10. august 2026. Under befaring fikk vi tilgang til å befare tre av byggene innvendig; Sandviksbodene 63A, Bakersmauet 11 og Fjæregrenden 18. Vi hadde ikke direkte tilgang til Bakersmauet 20, og alle bilder av dette bygget er derfor tatt fra offentlig grunn. Alle bilder av byggene i kap. 2 og 3 er tatt av Norconsult under befaring, med mindre annet er nevnt.

Kravet om dokumentasjon gjelder kun bygningenes eksteriør. Interiør er derfor ikke omtalt eller beskrevet, ut over der befarer har gjort observasjoner som har relevans for bygningenes konstruksjon.

Det er valgt å omtale husene i Fjæregrenden i samme kapittel (kap. 2) fordi disse inngår i samme bygningsmiljø. Sandviksbodene 63A omtales i et eget kapittel (kap. 3) fordi det tilhører et annet bygningsmiljø knyttet til Møllersalen og sjøboder litt lenger nord i Sandviksveien.

2 Fjæregrenden

I det følgende gis en beskrivelse av eiendommene Bakersmauet 11 og 20, samt Fjæregrenden 18. Dokumentasjonen er basert på tilgjengelig informasjon, utvendig og innvendig befaring gjennomført 10. august 2026. Bakersmauet 20 var ikke tilgjengelig for befaring innvendig.

Figur 2-1: Oversiktskart over dagens situasjon (2026). Fra sør; Fjæregrenden 18, Bakermauet 20 og Bakersmauet 11. Kart fra norgeskart.no

2.1 Kulturhistorisk kontekst

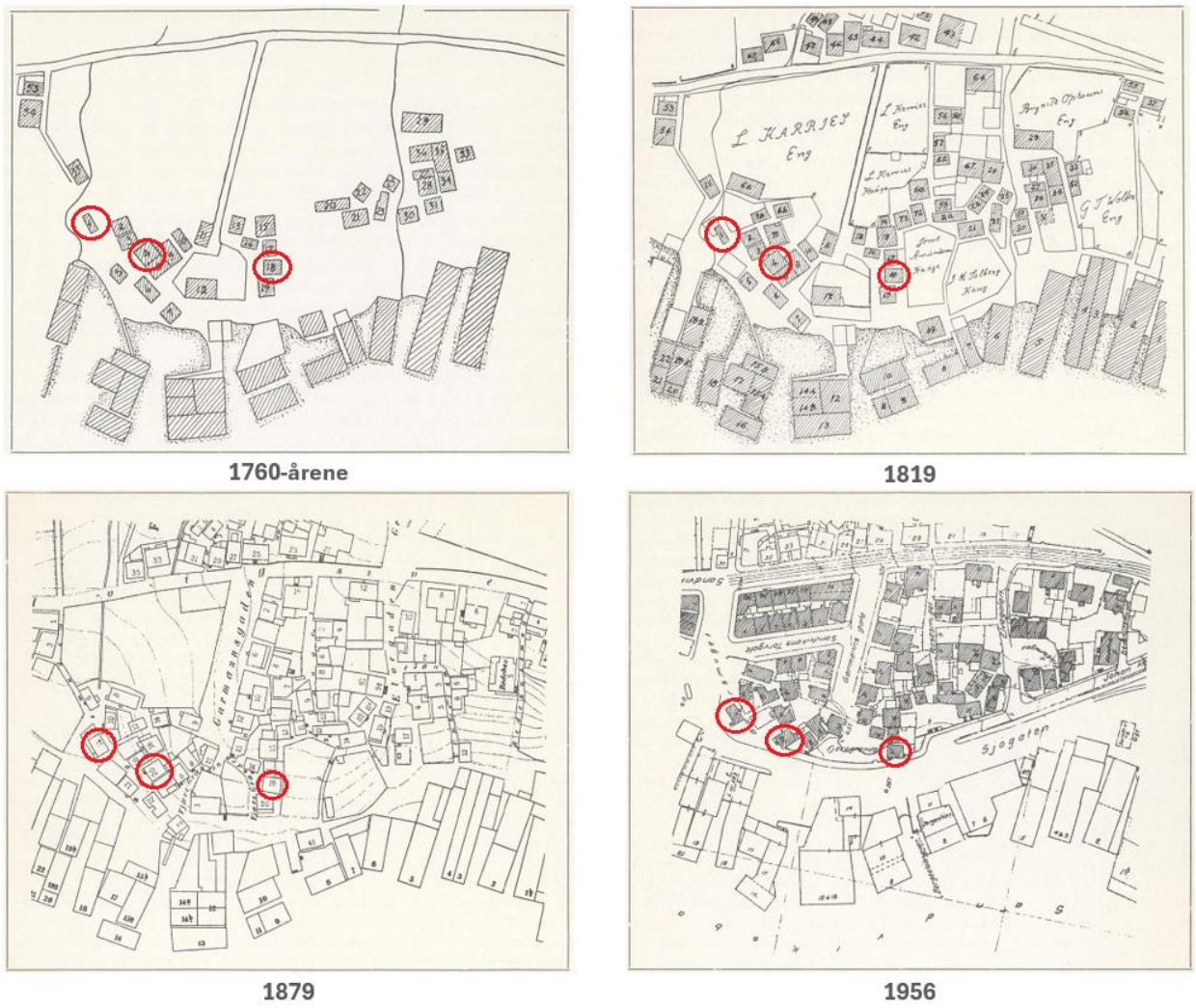
Sandviken var ikke en del av middelalderbyen Bergen, men ble tatt i bruk som stapelhavn, eller avlastningshavn, for Bergen fra slutten av 1600-tallet. 16-1700-tallets Sandviken karakteriseres blant annet av sjøboder langs stranden, reperbaner, møller, ferdselsårer og vertshus, samt grender med tette bolighus for håndverkere og arbeidere. Opprinnelig stod sjøbodene ute i sjøen, enten på holmer og skjær eller på bolverk. Fjæregrenden fikk navnet sitt fordi husene lå helt ned i sjøkanten. Fjæregrenden og Rosesmuggrenden ble bygget mellom postveien (dagens Sandviksvei) og stranden i området, og hadde nær tilknytning til vann- og sjørelatert næring.

Fra 1600-tallet var Garmannfamilien eiere av Store Sandviken gård. Grunn fra gården og strandlinjen ble bygslet ut til boliger og næringsvirksomhet. Den tette bebyggelsen i grendene har sin opprinnelse i at Garmannfamilien ikke ønsket å bruke for mye av jordbruksarealet til hus. Småhusene ble slik samlet i tettbygde grender, som regel ikke vegg i vegg, men adskilt av trange smitt. Ellers var grendene omgitt av eng og mark. Grendene rommer både små ettroms arbeiderhus og større borgerhus, og de sosiale forskjellene innad i grendene må ha vært stor. De fleste husene ble oppført på 1700- eller tidlig 1800-tallet, og mange ble påbygget med ark og ekstra etasjer etter hvert.

Kommunikasjonen mellom byen og Sandviken, som gjennom århundrer hadde vært lettest med båt, ble etter hvert utviklet. Fra gammelt av gikk veien mellom byen og Sandviken over Stølen, og fulgte omtrent dagens Sandviksvei forbi Sandviksbukten. Først i 1877 ble Sandviken innlemmet i Bergen by. Sjøgaten ble vedtatt bygget i 1898, og opparbeidet frem til Sandvikstorget på midten av 1920-tallet. For å komme forbi det tette bygningsmiljøet måtte flere hus i Fjæregrenden og Bakersmauet rives. På grunn av dette fremstår Bakersmauet, på tross av at navnet består, ikke lengre som et lesbart smau. Sjøgaten førte videre til at det oppstod en barriere mellom sjøbodene på vestsiden og grendene på østsiden, og den tette forbindelsen til stranden og sjøen ble gradvis brutt.

Grendene vokste, og etter hvert ble de omkringliggende engene også utbygd med nybygg, til området midt på 1900-tallet fremstod som et sammenhengende boligstrøk. I etterkrigstiden var det stort press på byens gamle trehusmiljøer. Vedlikeholdet av bygningene stoppet opp, ettersom det var stor usikkerhet om fremtiden for grendene. Midt på 1950-tallet tok Kristian Bjerknes, den første direktøren for Gamle Bergen, sammen med beboerne og andre aktører og interessenter, initiativ til å bevare området. Dette førte blant annet til opprettelsen av en vel- og verneforening, og en verneplan for strøket «Fjæregrenden». Verneplanen utgjør landets første reguleringsplan med bevaring som formål, og kom før spesialområde bevaring var en mulighet i reguleringsplaner.

I dag er Fjæregrenden og Rosegrenden et levende by- og boligområde, preget av eldre trehus, smug og hager. Området er regulert til bevaring i ny områdereguleringsplan for Kristiansholm, Sandvikstorget og Rosegrenden (planid. 61690000). Planen legger opp til at verneverdige sjøboder og bebyggelsen i grendene skal bevares som kulturmiljø.

Figur 2-2: Kartutsnitt som viser utviklingen av Rosegrenden/Fjæregrenden fra 1760-årene til 1956. Adressene Bakersmauet 11, Bakersmauet 20 og Fjæregrenden 18 markert med rød sirkel. 1760-kartet viser at husene trolig ble bygget før 1760, og er slik blant de eldste gjenværende husene i disse grendene. Kartene viser også hvordan grendene vokste over tid. Flere hus som tidligere lå lengre ned mot fjæren, ble revet ifm. utbygging av Sjøgaten. Gjengitt etter Bjerknes (1956).

Figur 2-3: Rosegrenden, Sandviken, mellom år 1926 - 1962. Sett mot nord.
Foto: Carl Richard Hareide, Kilde: Gamle Bergen Museum.

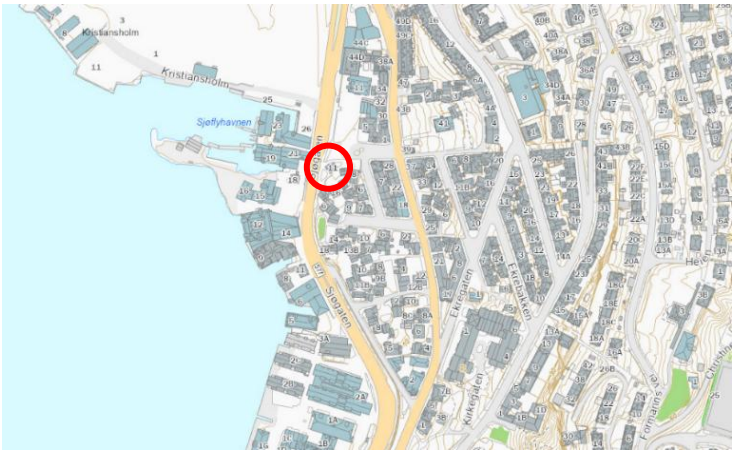

Figur 2-4: Elvegaten. Sett mot vest. Eldre postkort.

2.2 Bakersmauet 11

2.2.1 Bygningsinformasjon og vernestatus

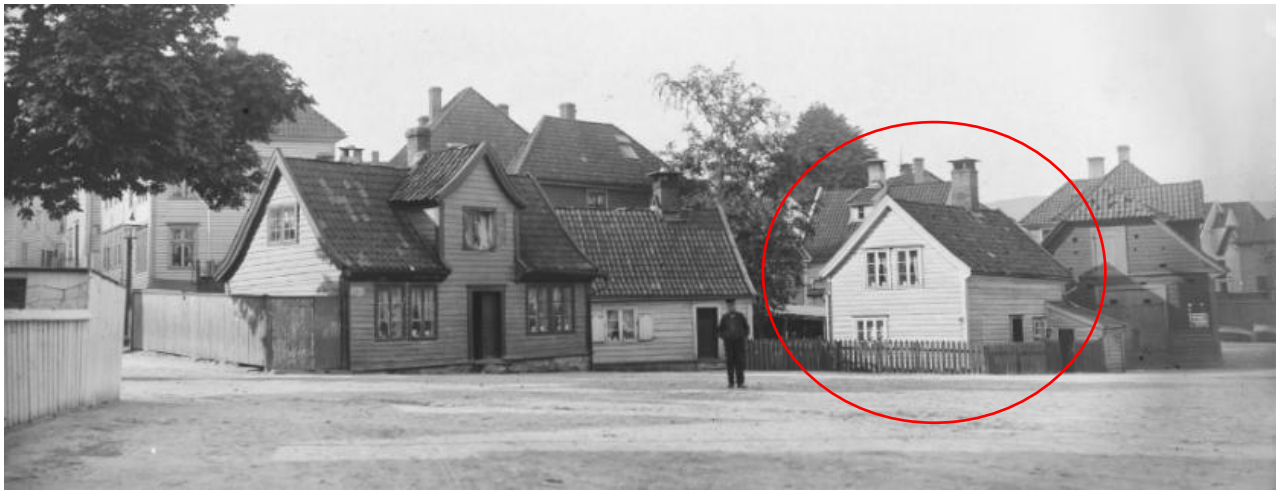
Adresse	Bakersmauet 11 5036 Bergen
Rode	2. rode nr. 1
Gnr./bnr.	168/466
Bygningsnr.	139327853
Arkitekt	Ukjent
Byggherre	Fløttmann Rasmus Jensen
Byggeår	1725-1749 (bygslet 1741)
Bygningstype	111- Enebolig
Oppr. funksjon	Enfamiliebolig
SEFRAK-ID	1201-0621-128

Vernestatus	- Meldepliktig iht. Kulturminnelovens § 25, 2.ledd - Inngår i Kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse K74 Bergen Sandviken - Inngår i hensynssoner på ulike plannivå (se under)
Hvordan tiltaket berører eiendommen	Sjøgaten inngår i planområdet fra Slakthustomten til Kristianholmkrysset. Tverrsnittet her er trangt, og eiendommen må fjernes/flyttes som følge av valgt trafikal løsning og banegeometri.
Planstatus	Kommuneplanens arealdel (KPA 2018): - Arealformål: Byfortettingssone - Bestemmelsesområde #4 Hjemmel byggegrenser, utbyggingsvolum og funksjonskrav - Hensynssone H570_7 Grendene - Hensynssone H570_2 Historisk sentrum - Faresone: Brannsmitte Kommunedelplan: Bergenhus KDP Sandviken - Fjellsiden Nord (plan-id 15750000) - Arealformål: Boligområde (nåværende) - 132 – Bestemmelser om bebyggelsens karakter Gjeldende reguleringsplan: Områdereguleringsplan for Kristiansholm, Sandvikstorget og Rosegrenden (plan-id. 4601_61690000) - Arealformål: Boligbebyggelse - Hensynssone H570_2 Historisk sentrum - Hensynssone H570_4 Bevaring kulturmiljø

2.2.2 Historisk utvikling

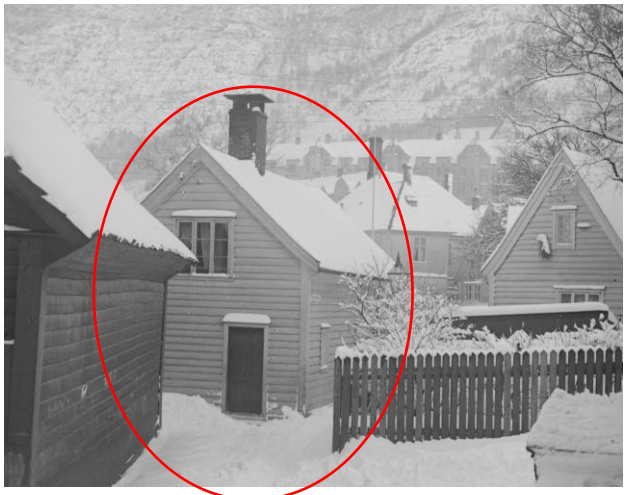
Bakersmauet 11 er oppført mellom 1725-1749 (bygslet 1741). Huset har tidligere vært registrert med adresse Sandvikens 2. Rode Nr. 1. Bakersmauet 11 og tilhørende bod ble SEFRAK-registrert i 1979. Ifølge registreringen fikk huset i 1842 et påbygg på vestre side (antagelig tasken/skuten) og ny inngangsdør. Registreringen oppgir også at huset opprinnelig var et tønnebrenneri for Sohlberg. Ifølge Bergens Annonce Tidende ble skjøtet på eiendommen tinglyst solgt fra repslagersvenn Ole Johan Harbitz til bødker Lars N. Solberg i desember 1892. L. N. Solberg var eier av flere eiendommer i området, herunder også Sandviksbodene 26 og Rosesmuget nr. 2. At det ble drevet tønnebrenneri, betyr trolig at ildstedet i Bakersmauet 11 ble brukt til å varme opp trestaver for å kunne bøye dem, noe som er vanlig ved tradisjonell tønnemaking (bøkkerfaget).

Figur 2-5: Sandvikstorget før 1908. Bakersmauet 11 til høyre i bildet, markert med rød ring. Bygget til høyre, bak Bakersmauet 11, er markert som sprøytehus på eldre kart, dvs. et lager for brannvernutstyr, men dette er siden revet. Bygget til venstre, Bakersmauet 10, står i dag, men er noe bygget om. Arkhuset til venstre for det igjen er siden revet. Foto: K. Knudsen & Co. (Billedsamlingen UBB: ubb-kk-ncx-0456)

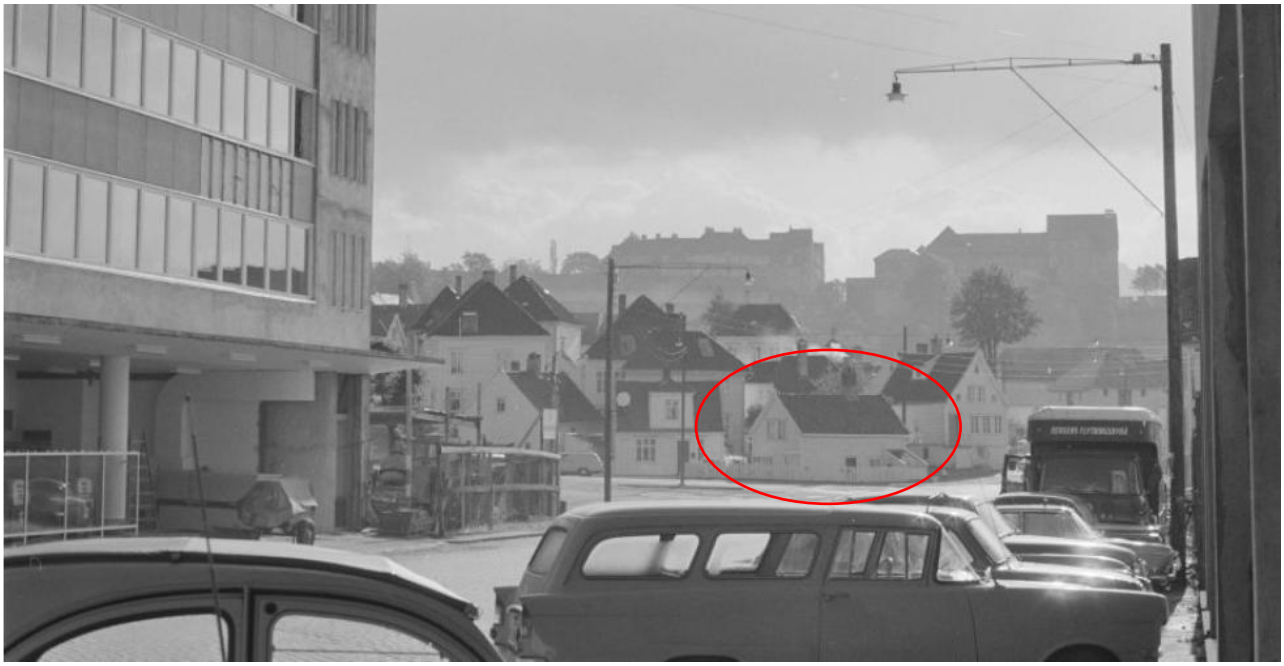
Figur 2-6: Ca. 1920-24. Bakersmauet 11 bak personen midt i bildet. Foto: Olai Schumann Olsen. (Billedsamlingen UBB: ubb-so-0512)

Figur 2-7: Ca. 1918-30. Bakersmauet 11 midt i bildet. Foto: Olai Schumann Olsen. (Billedsamlingen UBB: ubb-so-0050)

Figur 2-8: Bakersmauet 10 og 11 fotografert i 1957. Foto: Gustav Brosing. (Billedsamlingen UBB: ubb-bros-00318).

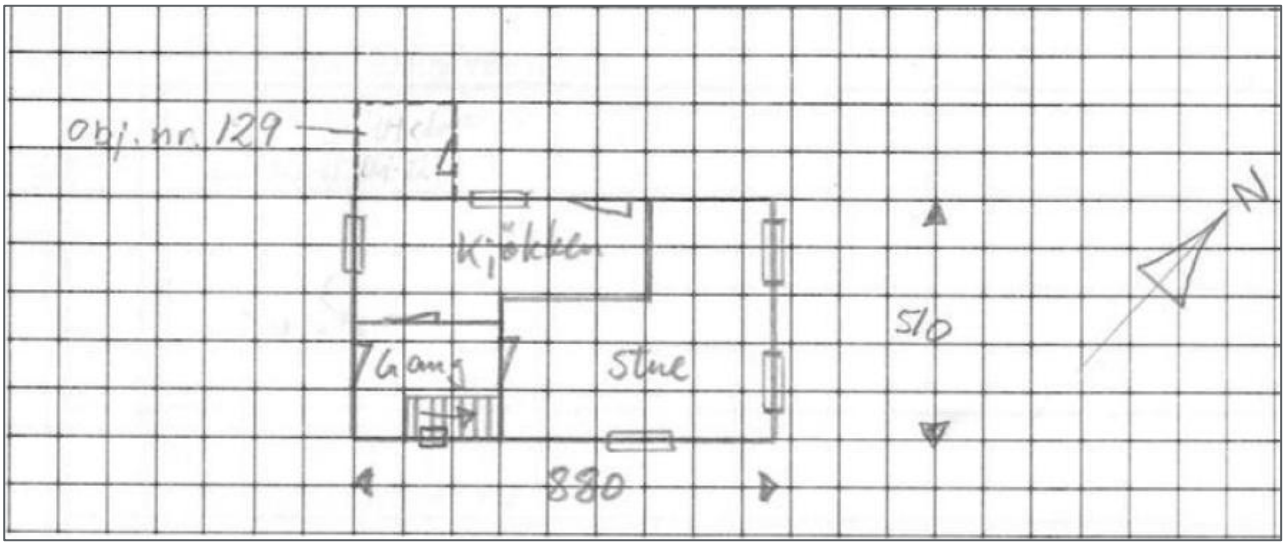

Figur 2-9: Bakersmauet 11 og 20 skimtes bak veistøvet i Sjøgaten, 1965. Foto: Egill Reimers. (Billedsamlingen UBB: ubb-er-0358)

Eldre bilder (se blant andre Figur 2-5 og Figur 2-7) viser at bygget før hadde to inngangsdører, en mot sørvest og en mot nordvest. Inngang mot nordvest skal ha blitt fjernet etter år 2000.

Figur 2-10: Bilder fra SEFRAK-registreringsskjema, 1979.

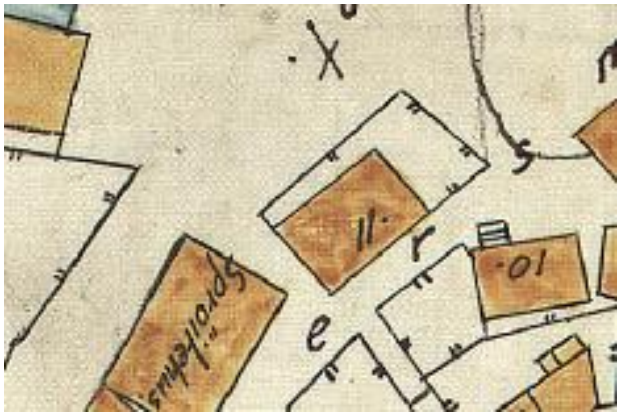

Figur 2-11: Plantegning 1.etg. SEFRAK-registreringsskjema, 1979.

Hagen rundt bygget har nok opprinnelig vært større og mer rektangulær. Anleggelsen av Sjøgaten var trolig årsak til at hagen på et tidspunkt ble gitt en mer buet form mot nord og mot Sandvikstorget, slik den har i dag.

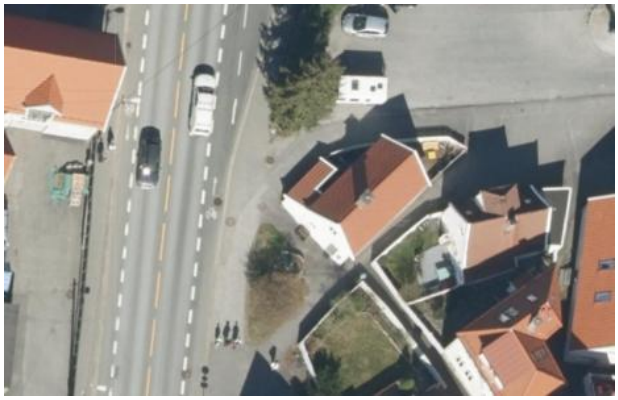
Figur 2-12: Kartutsnitt 1848

Figur 2-13: Kartutsnitt 1913

Figur 2-14: Utsnitt fra flyfoto, 1951.

Figur 2-15: Ortofoto 2023 (dagens situasjon)

2.2.3 Dagens situasjon

Bakersmauet 11 ble befart utvendig og innvendig 10.august 2026.

Bakersmauet 11 ligger mellom Sjøgaten i vest, Sandvikstorget i nord, og Fjæregrenden i sør og øst. Det er et 1 og ½ etasjes trehus, med saltak med svai, tekket med røde teglsteinspanner. Bygget har trolig beholdt sitt opprinnelige fotavtrykk fra 1700-tallet, med unntak av tilbygget mot vest som ble tilføyd i 1842.

Bygget er oppført i laftet trekonstruksjon, kledt med liggende panel av varierende alder, hvor kledningen på øst- og nordsiden fremstår eldre enn de resterende sidene. Fasadene mot nord og øst er hovedsakelig kledd med liggende, høvlet supanel med rett kant, av eldre dato. Fasadene mot sør og vest (med tilbygget) har nyere kledning, utformet som liggende, uhøvlet supanel med rett kant. Kledningen er malt hvit. Innvendig har huset tømmervegger. Alle utvendige dører og vinduer fremstår som yngre stilkopier, men plasseringen av dem stemmer med det vi kjenner til iflg. eldre billedmateriale (jf. avsnitt 2.2.2).

Ifølge SEFRAK-registreringen står huset på grunnmur. Denne er ikke mulig å observere rundt bygget i dag, ettersom nivået på gaten rundt trolig er hevet fra opprinnelig. I dag er gulvet innvendig på et lavt nivå i

forhold til grunnen på utsiden av huset, og på bilde tatt ved SEFRAK-registrering i 1979 har bygget en dryppkant mot Bakersmauet, noe bygget ikke har i dag.

Bygget har i dag kun en inngang, i kortveggen mot sørvest ut mot Bakersmauet. En tidligere inngang i langveggen mot nordvest er kledt igjen i nyere tid, etter år 2000.

Et karakteristisk trekk ved bygget er den massive teglsteinspipen som, til tross for husets beskjedne størrelse, er større enn på noen av de omkringliggende husene. Innvendig har bygget også bevart en stor teglsteinsgrue, som trolig stammer fra da huset var i bruk som tønnebrenneri.

Figur 2-16: Bakersmauet 11 fasade og inngang mot sørvest, sett fra Sjøgaten. Opprinnelig har inngangsdøren vært vendt inn mot Bakersmauet, og vært mer skjermet pga. sprøytehuset som lå foran. Tidligere hadde bygget også en inngangsdør mot nordvest, skjult bak tilbygget på bildet. Bilderetning øst.

Figur 2-17: Bakersmauet 11 fasade mot sørvest. Legg merke til brønnen. Bilderetning nordøst.

Figur 2-18: Foran Bakersmauet 11 står en brønn med brannhydrant på. Trolig er dette ikke en drikkevannskilde, men en rest av brannvernhistorien til området, jf. det tidligere sprøytehuset (se Figur 2-5).

Figur 2-19: Bakersmauet 11 fasade mot nordøst. Bilderetning sørvest.

Figur 2-20: Bakersmauet 11 fasader mot nordøst og sørøst. Bilderetning vest.

Figur 2-21: Vinduer, øvre etasje mot nordøst. Kledning og vindusomramming med utsmykning fremstår eldre, mens selve vinduene er nyere. Bilderetning sørvest.

Figur 2-22: Bakersmauet 11. Detalj av tak med svai og vindusdetaljer i fasaden mot nordøst/nordvest.

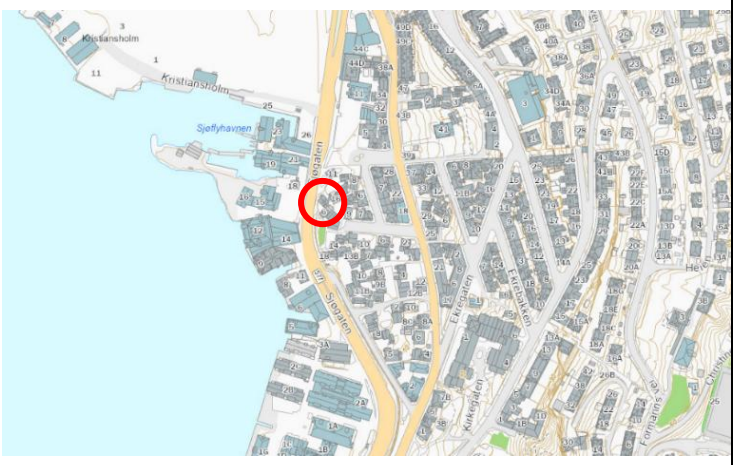

Figur 2-23: Bakersmauet 11. Detalj av den store teglsteinspipen.

2.3 Bakersmauet 20

2.3.1 Bygningsinformasjon og vernestatus

Adresse	Bakersmauet 20, 5036 Bergen
Rode	2. rode nr. 4
Gnr./bnr.	268/470
Bygningsnr.	139327918
Arkitekt	Ukjent
Byggherre	Repslagarbeider Niels Monsen
Byggeår	1750-1774
Bygningstype	111- Enebolig
Oppr. funksjon	Bolighus
SEFRAK-ID	1201-0621-121

Vernestatus	- Meldepliktig iht. Kulturminnelovens § 25, 2.ledd - Inngår i Kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse: K74 Bergen Sandviken - Inngår i hensynssoner på ulike plannivå (se under)
Hvordan tiltaket berører eiendommen	Sjøgaten inngår i planområdet fra Slakthustomten til Kristianholmkrysset. Tverrsnittet her er trangt, og eiendommen må fjernes/flyttes som følge av valgt trafikal løsning og banegeometri.
Planstatus	Kommuneplanens arealdel (KPA 2018): - Arealformål: Byfortettingssone - Bestemmelsesområde #4 Hjemmel byggegrenser, utbyggingsvolum og funksjonskrav - Hensynssone H570_7 Grendene - Hensynssone H570_2 Historisk sentrum - Faresone: Brannsmitte Kommunedelplan: Bergenhus KDP Sandviken - Fjellsiden Nord (plan-id 15750000) - Arealformål: Boligområde (nåværende) - 132 – Bestemmelser om bebyggelsens karakter Gjeldende reguleringsplan: Områdereguleringsplan for Kristiansholm, Sandvikstorget og Rosegrenden (plan-id. 4601_61690000) - Arealformål: Boligbebyggelse - Hensynssone H570_2 Historisk sentrum - Hensynssone H570_4 Bevaring kulturmiljø

2.3.2 Historisk utvikling

Bakersmauet 20 kan, med stor grad av sikkerhet, antas å være oppført på midten av 1700-tallet. Første kjente eier var repslagerarbeider Niels Monsen, i år 1761. Huset har tidligere vært registrert med adresse Sandvikens 2. Rode Nr. 4.

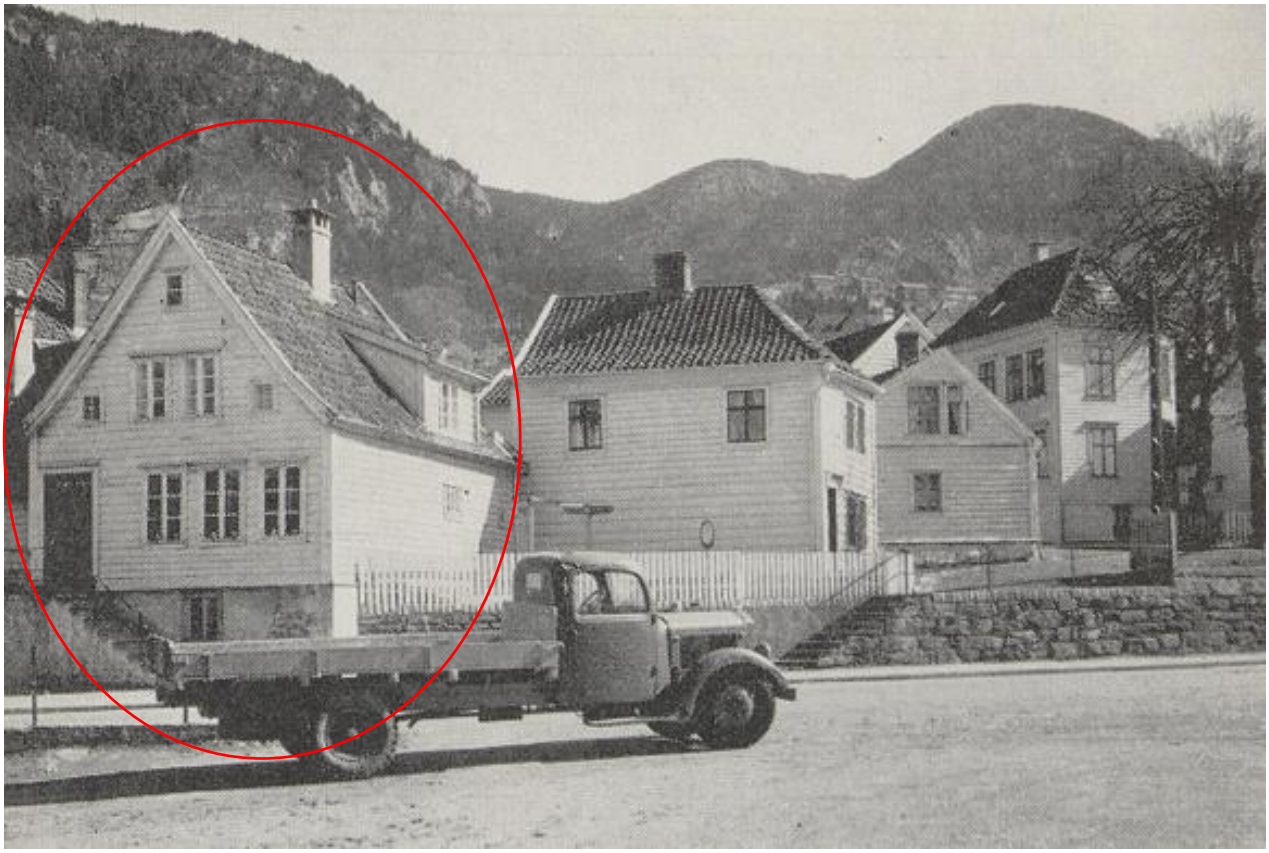
Tidligere lå det nabohus på begge sider, slik at bare gavlen mot Bakersmauet var fri. Derfor er både inngangsdør og mange av vinduene plassert her. I dag er nabohusene borte, og gavlen peker nå rett ut mot Sjøgaten, men opprinnelig lå husets langsider mer eller mindre gjemt bak flere nabohus. Bakersmauet 20 og de omkringliggende husene lå i en smal gate som ledet mot bakeren på Sandvikstorget, derav navnet Bakersmauet. Dette gateløpet ble senere endret, da Sjøgaten ble anlagt rundt 1911-14, og flere av husene nærmest sjøbodene måtte vike for veiutbyggingen. Nye Sandviksvei, øst for grenden, ble samtidig sprengt lenger inn i fjellet, og det ble to store ferdselsårer mellom Bergen og Sandviken.

Figur 2-25: Ca. 1920-39. Bakersmauet 20 i midten bak. De to husene i forgrunnen er revet. Foto: Olai Schumann Olsen. (Billedsamlingen UBB: ubb-so-045)

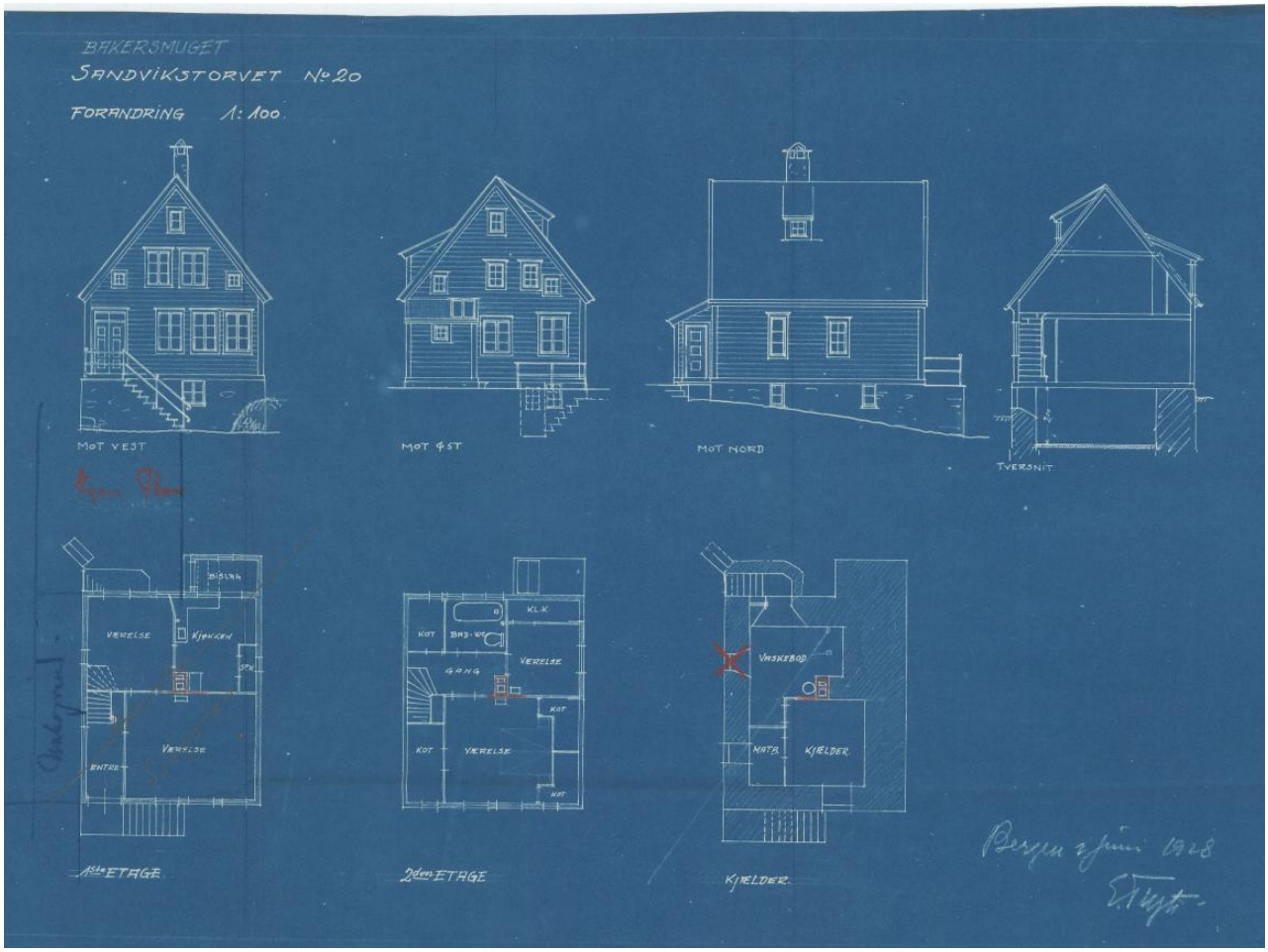

Figur 2-24: Ca. 1920-39. Bakersmauet 20 til venstre. Samtlige hus rundt er senere revet. Foto: Olai Schumann Olsen. (Billedsamlingen UBB: ubb-so-0051)

Figur 2-26: Bakersmauet 20, trolig på 1950-tallet. Gjengitt etter Bjerknes (1956).

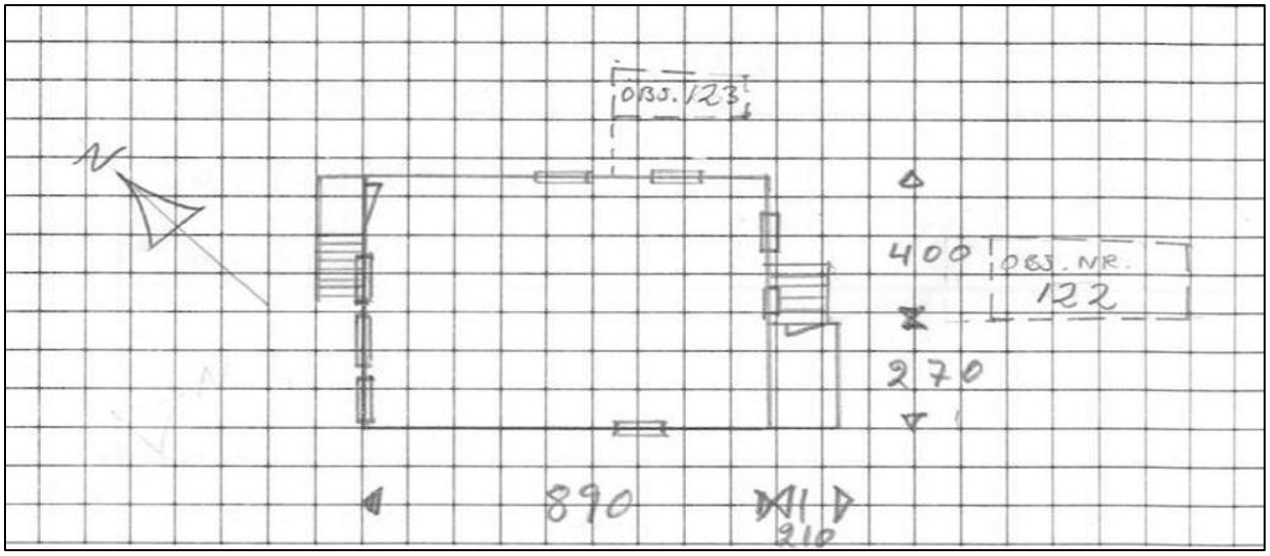
Eksteriørmessig har Bakersmauet 20 i betydelig grad bevart sitt opprinnelige preg fra 1700-tallet. Opplysninger i byggesaksarkivet fra 1928 viser en ombygging av kjeller og nytt WC (jf. Figur 2-27), hvor kjellerdør mot nordvest antagelig ble fjernet og erstattet av et vindu. Dette vinduet er større på tegningen enn de andre kjellervinduene mot nordvest, som tyder på at det ikke har vært der fra byggeår. Trappen opp til hovedinngangsdøren på gavlsiden mot nordvest ble bygget om og rettet ut, slik at den gikk i en rett linje og fulgte gavlfasaden. På foto datert mellom 1920-1939, ser man hvordan det var før denne ombyggingen, med kjellerdør på gavlsiden mot nordvest og en trapp med avsats og vinkel på 90 grader (jf. Figur 2-25).

Figur 2-27: Tegning fra 1928. Plan, snitt og fasadetegninger av Bakersmauet 20/Sandvikstorget nr. 20. Kilde: Bergen byarkiv/byggesaksarkivet.

Figur 2-28: Bakersmauet 20. Bilder av fasaden i 1979. Fasaden hadde en mørkere farge. SEFRAK: 1201-0621-121

Figur 2-29: Bakersmauet 20. Plan, med tilhørende bod og utedo, 1979. SEFRAK: 1201-0621-121

2.3.3 Dagens situasjon

Bakersmauet 20 ble kun befart utvendig 10.august 2026, og bilder er tatt fra offentlig grunn.

Bakersmauet 20 ligger mellom Sjøgaten i vest, Fjæregrenden i sør og Sandvikstorget lenger nord. Huset har en tilhørende bod og utedo på eiendommen.

Det er et 1 og ½ etasjes hus med kjeller og loft. Taket er utformet som saltak med svai, tekket med betongtakstein. Taskekvist/takkvist fra mønet på nordsiden, og takopplett på sørsiden. Pipe på nordsiden av mønet, i pusset teglstein.

Vinduer og dører av ulik utforming og alder. Kjelleren og taskekvisten har eldre vinduer, mens de resterende fremstår som yngre stilkopier. Plasseringen av vinduene stemmer med det vi kjenner til iflg. eldre billedmateriale. Hovedsakelig tofagsvinduer med tre ruter i hvert fag, og ettfagsvinduer med varierende ruteinndeling.

Bærende konstruksjon er uviss, da bygget ikke ble befart innvendig. Man kan anta at huset er bygget i laftet tømmer, basert på lignende hus i området fra samme tid. Fasaden er kledd med liggende, uhøvlet supanel med rett kant, av nyere dato. Kledningen er malt hvit.

Kjelleren er i pusset mur. Basert på eldre billedmateriale og tegninger, kan man anta at kjelleren kun har utvendig tilkomst, fra en trapp på gavlsiden mot sørøst. En eldre inngang i gavlveggen mot nordvest er kledt igjen i nyere tid, men man kan se på eldre bilder at det var en kjellerinngang der. Denne er erstattet med et vindu, og trappen ble samtidig rettet ut.

Figur 2-30: Bakersmauet 20 sett fra nordvest i Sjøgaten. Tilhørende bod til venstre for huset. Bilderetning sørøst.

Figur 2-35: Bakersmauet 20. Bilderetning sør.

Figur 2-33: Figur 2-34: Bakersmauet 20, sørøstfasade. Sett fra Garmanns gate. Bilderetning nordvest.

Figur 2-31: Bakersmauet 20, sørvestfasade. Sett fra Sjøgaten. Bilderetning nordøst.

Figur 2-32: Bakersmauet 20, sørvestfasade. Sett fra Fjæregrenden. Bilderetning nordvest.

Figur 2-40: Takopplett mot nord. Eldre ettfagsvindu med to ruter. Enkelt glass.

Figur 2-36: Kjellervindu mot nordvest, eldre type. Tofagsvindu med tre ruter i hvert fag. Profilert loddpost.

Figur 2-38: Figur 2-39: Hoveddør på nordvestfasaden. Tofløyet med overlysvindu.

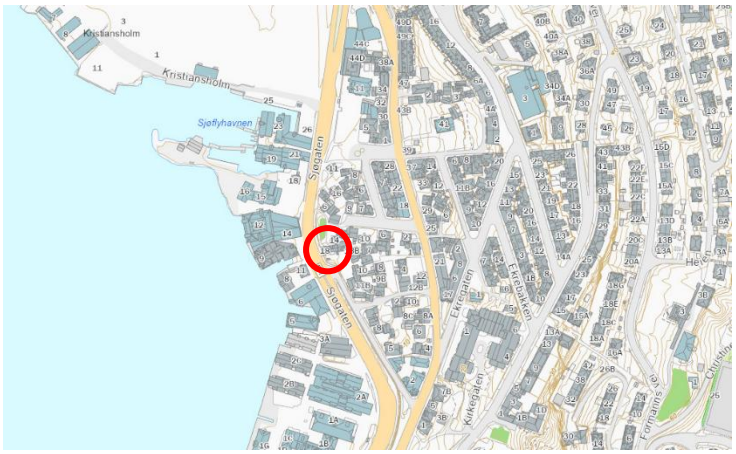

Figur 2-37: Trapp på nordvestfasaden. Støpt i betong, antagelig fra starten av 1900-tallet (jf. Figur 2 35)

2.4 Fjæregrenden 18

2.4.1 Bygningsinformasjon og vernestatus

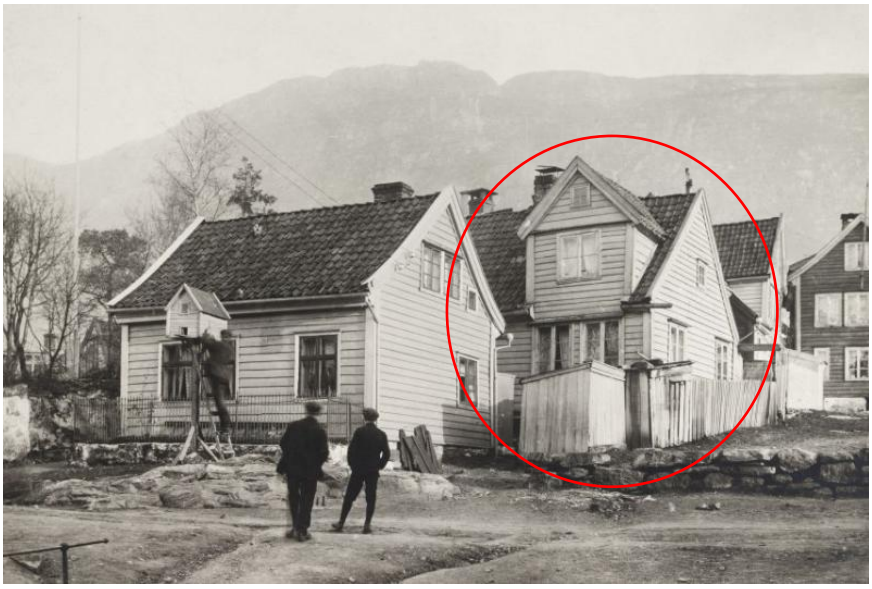
Adresse	Fjæregrenden 18, 5036 Bergen
Rode	2. rode nr. 18
Gnr./bnr.	168/437
Bygningsnr.	139327624
Arkitekt	Ukjent
Byggherre	Ukjent
Byggeår	1725-1749 (bygslet 1747)
Bygningstype	111- Enebolig
Oppr. funksjon	Enfamiliebolig
SEFRAK-ID	1201-0621-116

Vernestatus	- Meldepliktig iht. Kulturminnelovens § 25, 2.ledd - Inngår i Kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse: K74 Bergen Sandviken - Inngår i hensynssoner på ulike plannivå (se under)
Hvordan tiltaket berører eiendommen	Sjøgaten inngår i planområdet fra Slakthustomten til Kristianholmkrysset. Tverrsnittet her er trangt, og eiendommen må fjernes/flyttes som følge av valgt trafikal løsning og banegeometri.
Planstatus	Kommuneplanens arealdel (KPA 2018): - Arealformål: Byfortettingssone - Bestemmelsesområde #4 Hjemmel byggegrenser, utbyggingsvolum og funksjonskrav - Hensynssone H570_7 Grendene - Hensynssone H570_2 Historisk sentrum - Fareområde: Brannsmitte Kommunedelplan: Bergenhus KDP Sandviken - Fjellsiden Nord (plan-id 15750000) - Arealformål: Boligområde (nåværende) - 132 – Bestemmelser om bebyggelsens karakter Gjeldende reguleringsplan: Områdereguleringsplan for Kristiansholm, Sandvikstorget og Rosegrenden (plan-id. 4601_61690000) - Arealformål: Boligbebyggelse - Hensynssone H570_2 Historisk sentrum - Hensynssone H570_4 Bevaring kulturmiljø

2.4.2 Historisk utvikling

Fjæregrenden 18 er registrert som bygslet i år 1747, hvor los Ole Knudsen er registret som eier fra 1947-76. Huset har tidligere vært registrert med adresse Sandvikens 2. Rode Nr. 18. I SEFRAK-registreringen fra 1979 står det at huset kan ha vært flyttet fra Osterfjorden i sin tid. Dette var basert på at det ble funnet merkede materialer ved ombygging på 1950-tallet. Huset kan dermed være fra tidligere på 1700-tallet enn datert i skriftlige kilder. SEFRAK-registreringen viser at eiendommen er registrert med rettigheter til båtstø ved sjøkanten nedenfor huset.

Figur 2-41: År 1906-16. Fjæregrenden 18 nr. to i rekken. Huset foran er revet. Foto: Hans Nicolaysen Meyer (Billedsamlingen UBB: ubb-bros-04649).

Figur 2-42: År 1910-24. Barn leker ved Rosegrenden i Sandviken. Foto: Olai Schumann Olsen (Billedsamlingen UBB: ubb-so-0418).

Det at huset har en ark som er plassert asymmetrisk på takflaten, uvanlig nært gavlveggen mot sør, kan bety at denne har kommet til senere, etter flytting fra Osterfjorden, da man kan anta at den er tilpasset huset som var plassert foran mot sjøen (jf. Figur 2-41 fra 1906-16). Fra takarken (og også fra stuevinduet) har man et flott blikk ut mot fjorden i vest og ned på Bergestøen, som tidligere var anløpssted for Sandvikens Dampbåtlags ferge Triangelen mellom 1885–1912. Takarken har tidligere hatt saltak men er erstattet av et takopplett med pulttak fra mønet til ytterveggen. Denne endringen antas å være fra mellomkrigstiden.

Figur 2-43 År 1920-39. Fjæregrenden 18 til venstre, med saltaksark. Foto: Olai Schumann Olsen. (Billedsamlingen UBB: ubb-so-0567)

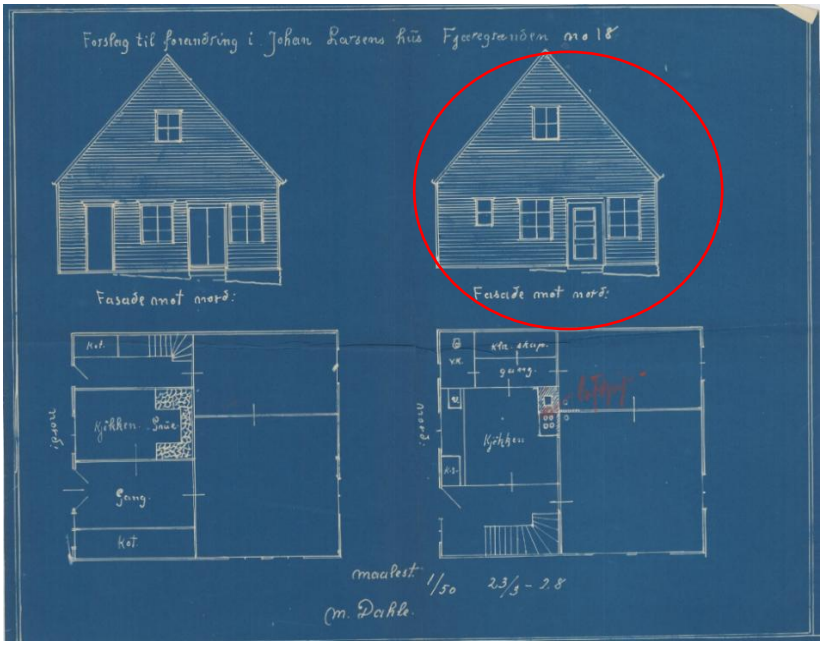

Figur 2-44 Fjæregrenden 18 med takopplett. Hentet fra boken Sandviksguttenes forening 50 år *(1981)*

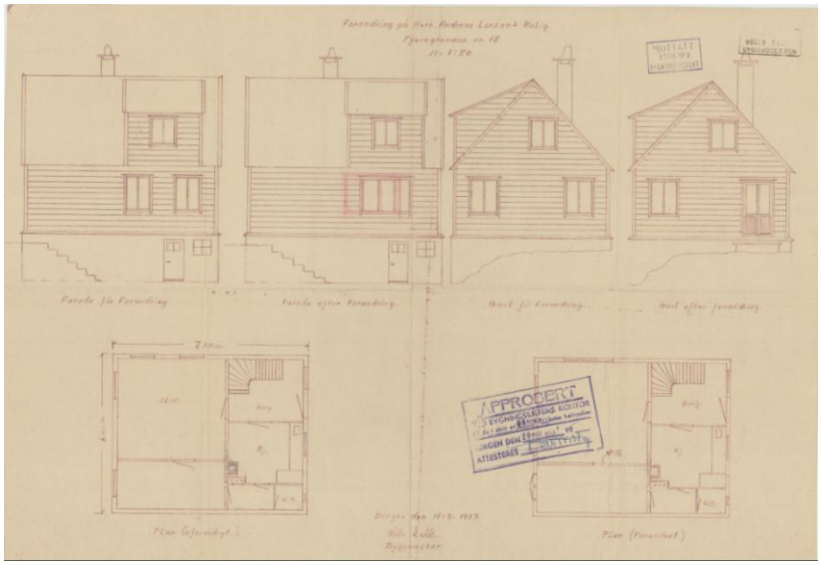

Figur 2-45 Bergestøen i 1994. Foto: Erling Virkesdal. Hentet fra boken «Fra Muren til Slottsgaten»: passasjertrafikk på Vågen, Lungegårdsvannene, Puddefjorden og Sandviken *(1994)*

Fjæregrenden 18 har blitt ombygget i flere perioder. På tegninger datert 1928 ble det søkt om å installere toalett, flytte trapp fra øst til vest og fjerne gruen til fordel for en mindre steikeovn og pipeløp. Dette resulterte i endringer i planløsning og på fasaden, hvor den doble inngangsdøren i nord ble erstattet med en enkel, og døren inn til gangen mot nordøst ble erstattet med et lite vindu (Figur 2-46). På tegninger datert 1953 ble det søkt om å etablere en terrassedør fra stuen i 1.etg. mot sør, erstatte to tofagsvinduer i 1.etg. under takarken med et trefagsvindu og å fjerne deler av innervegg mellom stue og rom i 1.etg. (Figur 2-47).

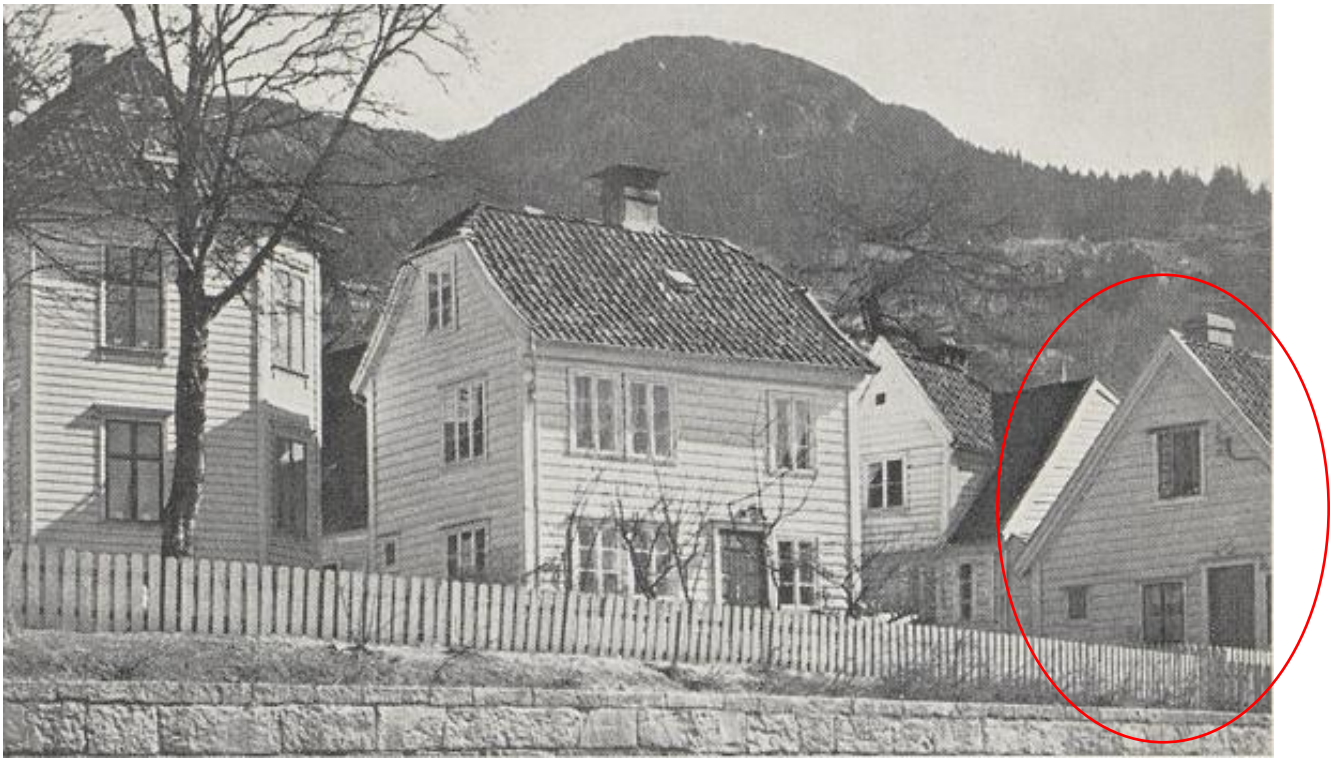
Figur 2-46: Tegning datert 23.03.1928. "Forslag til forandring i Johan Larsens hus Fjæregrenden no 18". Søkt om endring av kjøkken (grue) og etablere wc.
Kilde: Bergen byarkiv/byggesaksarkivet.

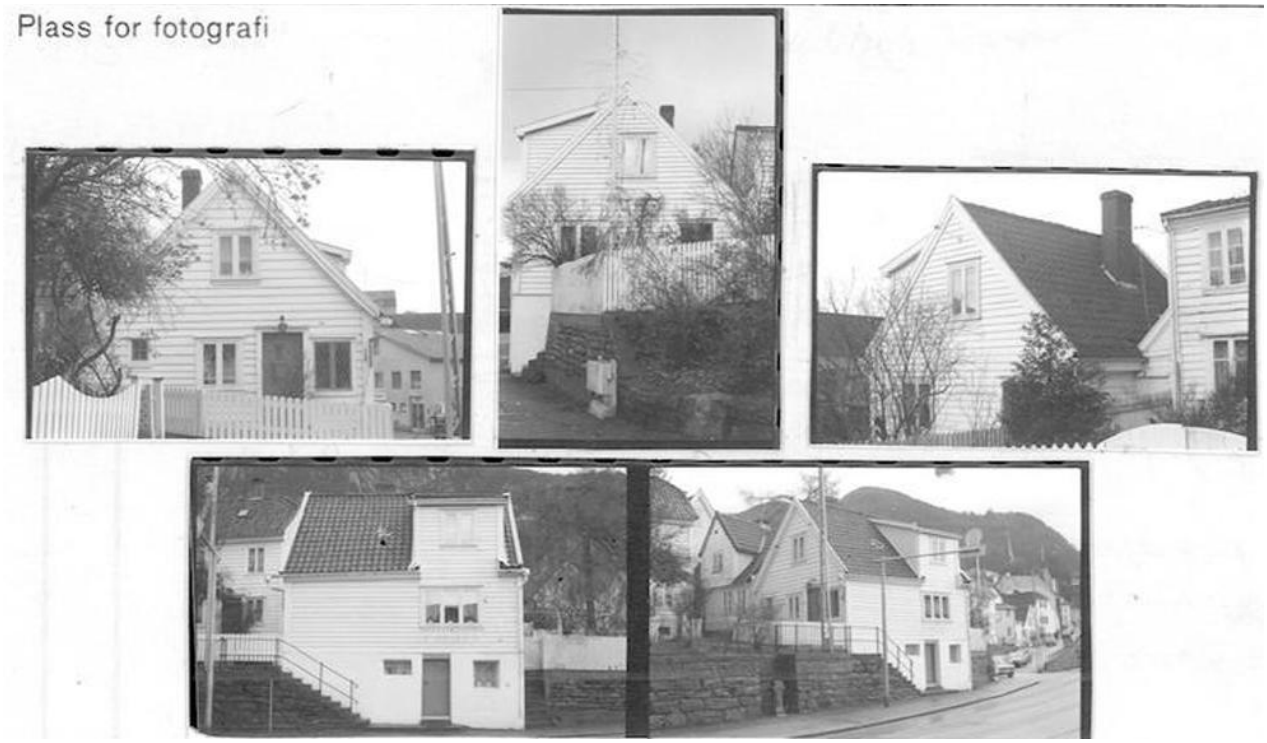
Figur 2-47: Tegning datert 18.02.1953. "Forandring på Herr Andreas Larsens bolig". Søkt om etablering av terrassedør, erstatte vinduer under ark, fjerne deler av innervegg.
Kilde: Bergen byarkiv/byggesaksarkivet.

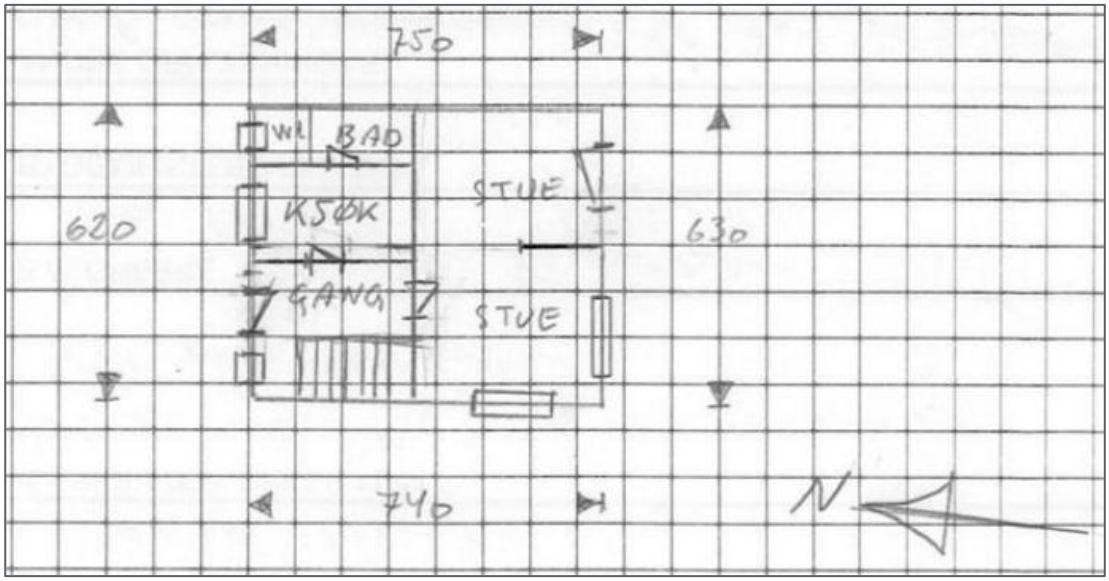
Figur 2-48: År 1920-30. Fjæregrenden 18 sett fra vest. Antagelig etter år 1928 (pga. ombygget fasade). Foto: Ralph L. Wilson (Billedsamlingen UBB: ubb-wil-a-312).

Figur 2-49: Sett fra vest, gavlfasaden slik den var etter ombygging i 1928. Kilde: «Gamle Bergen årbok 1956».

Figur 2-50: Bilder fra SEFRAK-skjema, 1979. Kilde: askeladden.ra.no/kart

Figur 2-51: Plan 1.etg. SEFRAK fra 1979. Kilde: askeladden.ra.no/kart

2.4.3 Dagens situasjon

Fjæregrenden 18 ligger ved Sjøgaten i bydelen Sandviken.

Det er et 1 og ½ etasjes hus med kjeller og saltak. Taket er tekket med røde teglpanner av nyere dato. Pipe på østsiden av mønet, i pusset teglsteinsmur. Takopplett og takvindu mot vest (retning sjøen). Vinduer og dører av ulik utforming og alder.

Huset er kledd med liggende supanel med rett kant av varierende alder. De nyere panelbordene er uhøvlet, mens de eldre panelbordene er høvlet. Kledningen er malt hvit.

Bærende konstruksjon kunne vanskelig observeres under befaring, da bygget er kledt inn både utvendig og innvendig, men på østveggen i stuen i 1.etg. var mesteparten av veggen eksponert, hvor man kan se tømmer. Byggets kjeller er gravd ut i senere tid, trolig rundt 1950/60-tallet. Denne har innvendig tilkomst fra under trappen i første etasje, og utvendig fra bakkeplan langs veien mot vest. Kjelleren er murt i betong.

De fleste vinduer og dører virker å være av nyere dato. Vinduene er hovedsakelig utformet som to- og trefagsvindu, i tillegg til et krysspostvindu i stuen og glassbyggerstein i kjeller. Dørene er hovedsakelig utformet som enkle dører, med hengsler på en side. Bygningselementene som skiller seg ut på fasaden, er vinduet på badet på nordfasaden og ytterdøren til smauet mot øst. Disse kan antas å ha en høyere alder enn de andre bygningselementene i huset.

Figur 2-52: Fjæregrenden 18 sett fra Sjøgaten. Bilderetning nordøst.

Figur 2-54: Fjæregrenden 18, nordfasade. Bilderetning sør.

Figur 2-53: Fjæregrenden 18, sørfasade. Bilderetning nord.

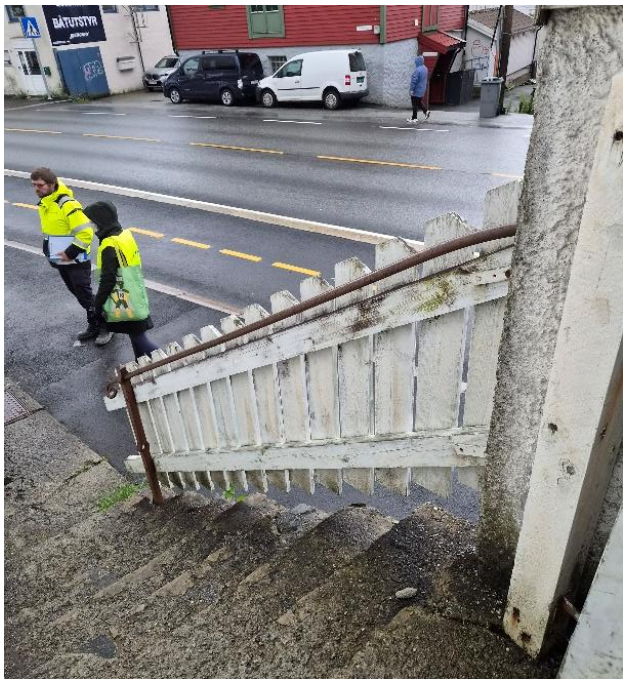
Figur 2-56: Nordfasade med eldre kledning over dør og vindu.

Figur 2-55: Pipe reparert i nyere tid. Bilderetning sør.

Figur 2-60: Smau mellom nr. 18 og 16. Bilderetning nord.

Figur 2-59: Rekkverk i tre, med eldre smijernsrekkverk bak.

Figur 2-58: Vindu på nordfasaden mot bad, av eldre dato. Etramsvindu med fire ruter. Sidehengslet, med hjørnejern og stabelhengsler.

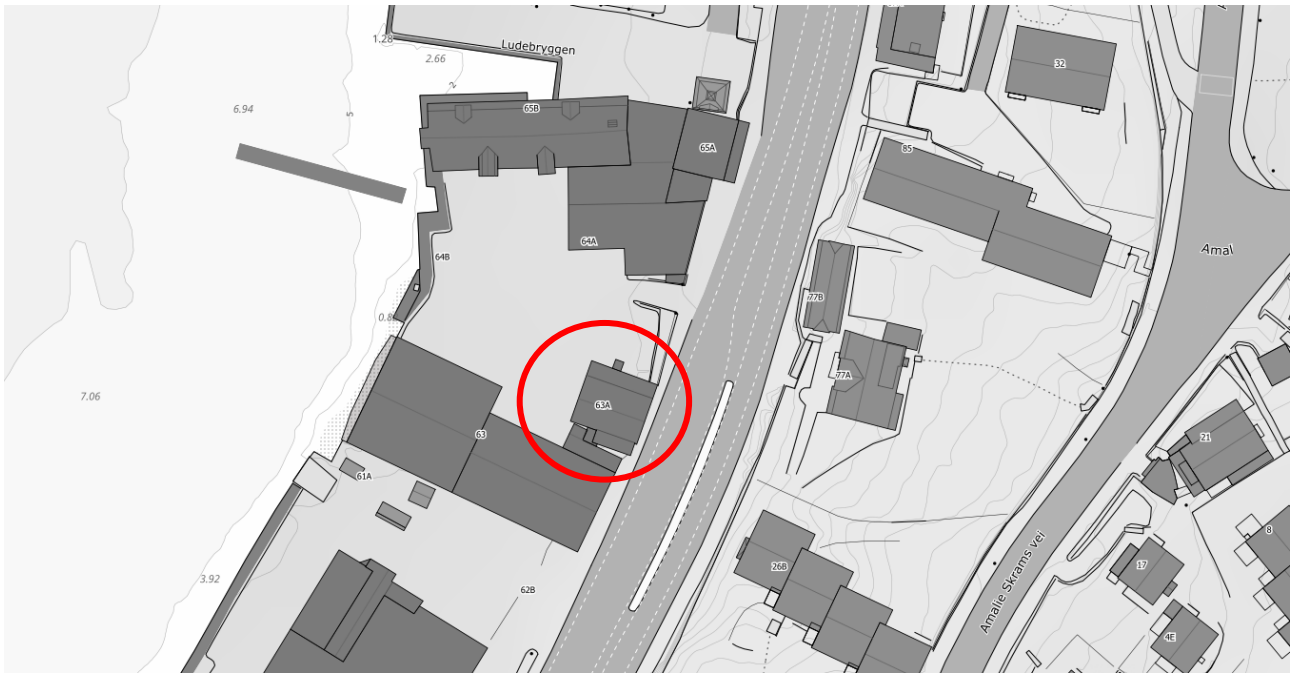
Figur 2-57: Eldre dør mot smau mot øst. Fyllingsdør med to fyllinger. Bilderetning vest.

2.5 Kilder kapittel 2

- Askeladden, Riksantikvarens kartdatabase: https://askeladden.ra.no/
- Bergen byleksikon: www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon
- Bergens Annonce Tidende, 19. januar 1893
- Bjerknes, Kristian (1956): Det gamle Sandviken med Rosesmuggrenden. *Gamle Bergen Årbok 1956*, 5-35.
- Byantikvaren (1999): Kulturminnegrunnlag for kommunedelplan Sandviken og Fjellsiden Nord. Planid.15750000. Del IV i rapportserien om Sandviken.
- Byantikvaren (2012): Kulturminnegrunnlag for Bybanen Sentrum – Åsane. Saksnummer: 201125114
- Byantikvaren (2018): Tillegg til Kulturminnegrunnlag. Bybanen fra sentrum til Åsane. Delrapport 2 (Delstrekning 2, Sandbrogaten - Eidsvågtunnelen og Hovedsykkelrute Bradbenken - Munkebotstunnelen). Skriftserienr: 2018-2
- Byplanvedtekter for strøket "Fjæregrenden". Plannr. 9900000. Stadfestet i Bergen Bystyre 28.05.1958.
- Gjerstad, Jo & Virkesdal, Erling (1994): *«Fra Muren til Slottsgaten»: passasjertrafikk på Vågen, Lungegårdsvannene, Puddefjorden og Sandviken*. Utgitt av Bergens elektriske færgeselskab og Bergens sjøfartsmuseum.
- Nordhagen, Per Jonas (1975): *Trebyen faller. Bergen 1870-1970*. Dreyers forlag, Oslo.
- Tangseth, Svein (red.) (1981): *Sandviksguttenes forening 50 år. 1931-1981*.

3 Sandviksbodene 63A

Sandviksbodene 63A befinner seg i området Kristiansholm i Sandviken. Bygget er oppført som bod/naustbygning tilhørende Sandviksveien 77, også kjent som «Møllersalen».

Figur 3-1: Sandviksbodene 63 a markert med rød ring mot vest, og Sandviksveien 77 / Møllersalen markert med blå ring mot øst. Kart fra norgeskart.no

3.1 Kulturhistorisk kontekst

Sandviksbodene 63A befinner seg i området Kristiansholm i Sandviken. Kristiansholm var opprinnelig en holme som har gitt navn til en større del av Sandviken. På 1500-tallet var stedet kjent som retterstedet Tjuvholmen, og fra 1650-årene til tidlig på 1800-tallet var området preget av militære befestninger. Mot slutten av 1800-tallet var Kristiansholm fullstendig bebygget med tørrfiskboder, men i dag er det ingen igjen utenom Sandviksbodene 65B, som er rehabilitert. Kristiansholm-moloen, som forbandt Kristiansholm med Sandvikstorget, ble påbegynt i 1904, og stod ferdig i 1920.

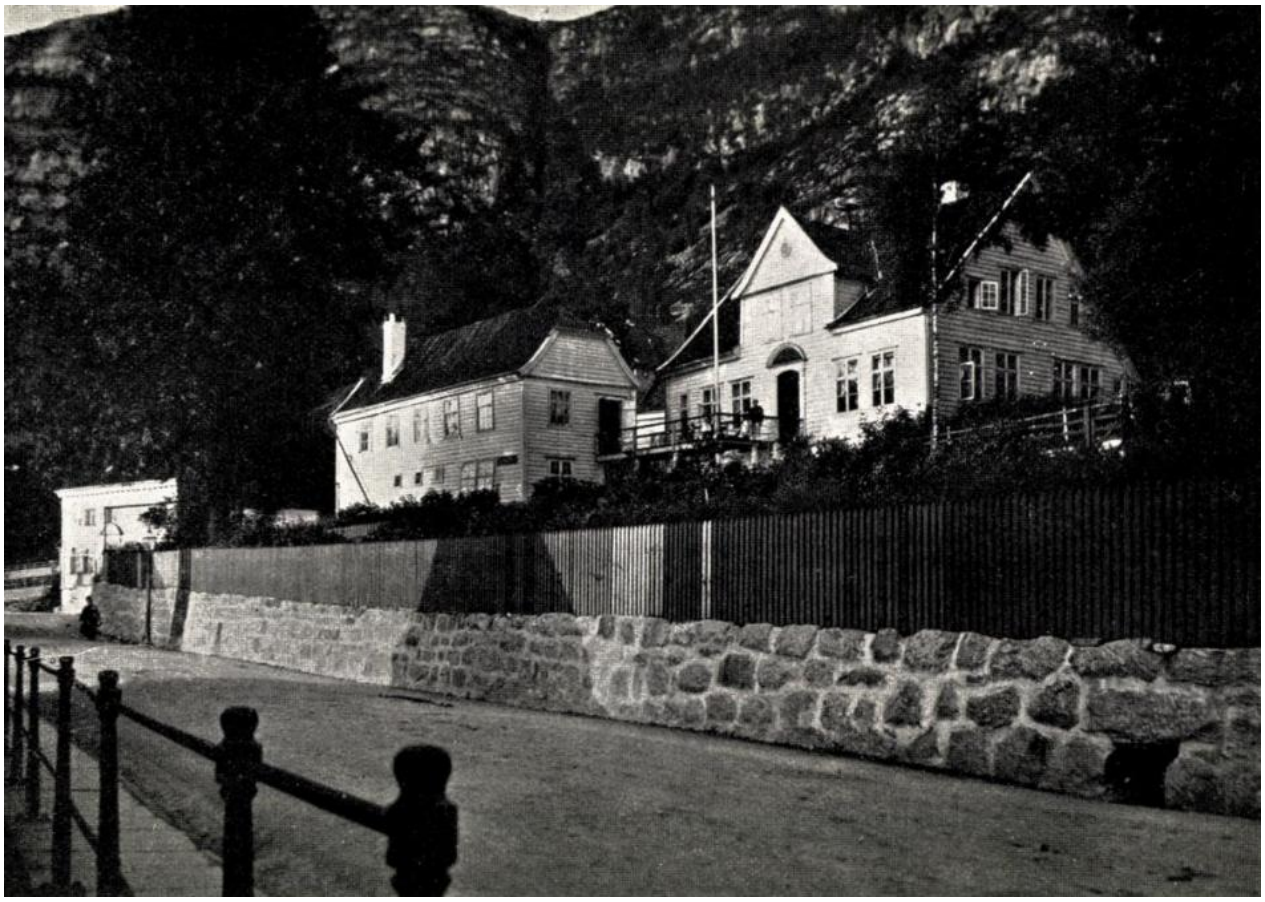
I løpet av 1900-tallet ble Kristiansholm gradvis utfylt, av hensyn til den voksende havneindustrien og næringsvirksomheten i Sandviken. De historiske sjøbodene forfalt og ble etter hvert erstattet, slik at områdets karakter ble totalt forandret. De nærmeste handelsbodene til Sandviksbodene 63A; Sandviksbodene 63 i sør og Sandviksbodene 64 i nord; ble begge revet tidlig på 1970-tallet. Sandviksbodene 63A har derfor høy verneverdi som gjenværende representant fra den tids sjøhusbebyggelse i området (jf. Byantikvaren 2012).

Figur 3-2: Områdebilde av Kristiansholm i 1960. På dette tidspunktet står en rekke av de gamle sjøbodene i en tilstand av tiltagende forfall. I løpet av de neste femten årene måtte mange av dem vike for ny industri. Sandviksbodene 63A (rød sirkel) står mellom Sandviksbodene 63 i sør og Sandviksbodene 64 i nord.

Sandviksbodene 63A er oppført som bod/naustbygning tilhørende Sandviksveien 77, også kjent som «Møllersalen». Anlegget består av to våningshus, hvorav det eldste ble oppført i første halvdel av 1700-tallet, muligens rundt 1740. Fra 1749 og fremover ble det her drevet gjestgiveri og traktørsted, med kjeglebane og billiardrom. Stedets tradisjon som traktørsted skal ha vart helt frem til 1908. Møllersalens historie er beskrevet i mange kilder, som gir et mer utfyllende bilde enn det er hensiktsmessig å gi i denne rapporten, for et utvalg vises det til litteraturlisten i kap. 3.5.

Møllersalen er i dag fredet (Askeladden ID 87148), men Sandviksbodene 63A, som befinner seg på motsatt side av Sandviksveien, har ikke formelt vern som selvstendig objekt.

Figur 3-3: Møllersalen, traktørsted og lysthus, avbildet ca. 1908.

3.2 Bygningsinformasjon og vernestatus

Adresse	Sandviksbodene 63A
Gnr./bnr.	168/354 m.fl.
Bygningsnr.	139327071
Arkitekt	Ukjent
Byggherre	Ukjent
Byggeår	Ukjent
Bygningstype	239 – Annen lagerbygning
Oppr. funksjon	Bod/naust
SEFRAK-ID	1201-0618-001

Vernestatus	- Meldepliktig iht. Kulturminnelovens § 25, 2.ledd - Inngår i Kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse: K74 Bergen Sandviken - «Høy verneverdi» iht. Byantikvarens kulturminnegrunnlag for Bybanen Sentrum – Åsane (2012) - Inngår i hensynssoner på ulike plannivå (se under)
Hvordan tiltaket berører eiendommen	Tverrsnittet er i noen partier trangt og av trafikale hensyn er bygget regulert revet/flyttet. Bygningen flyttes bare slik at tiltaket kan gjennomføres uten å være i konflikt.
Planstatus	**Kommuneplanens arealdel (KPA 2018):** - Arealformål: Byfortettingssone - Bestemmelsesområde #4 Hjemmel byggegrenser, utbyggingsvolum og funksjonskrav - Hensynssone H570_7 Historisk sentrum **Kommunedelplan**: Bergenhus KDP Sandviken – Fjellsiden nord (plan-id 15750000) - Arealformål: næringsvirksomhet **Gjeldende reguleringsplan**: Områdereguleringsplan for Kristiansholm, Sandvikstorget og Rosegrenden (plan-id 61690000) - Reguleringsformål 1589 - Uthus, naust, badehus - Hensynssone H570_1 Bevaring av kulturmiljø - Hensynssone H570_2 Historisk sentrum

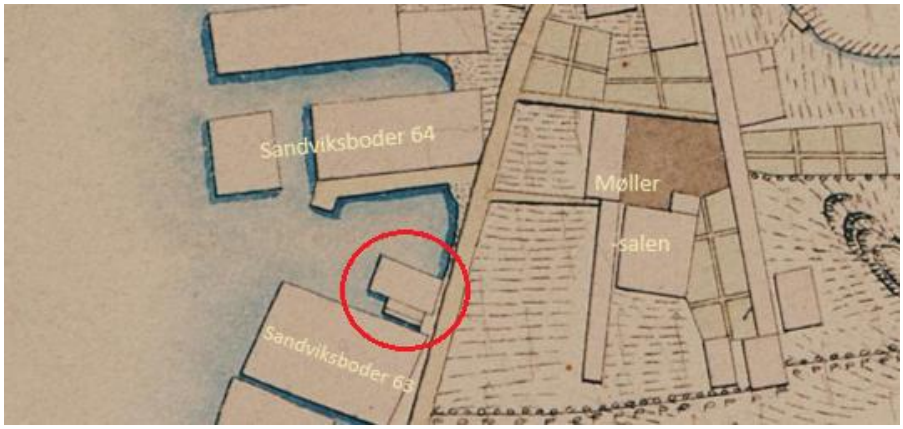
3.3 Historisk utvikling

Sandviksbodene 63A er en eldre bygning med ukjent byggeår, men det er høyst trolig at bygget er oppført før 1850. Et bygg med samsvarende størrelse og plassering er avmerket på historisk kart fra 1848. Et eldre, noe mer unøyaktig, kart fra 1829 viser muligens også bygget. Sandviksbodene 63A er videre oppført i SEFRAK-registeret, men her er ikke byggeåret registrert. Ettersom bygget hører til under Møllersalen, er det mulig at alder kan strekke seg tilbake til samme tidsperiode, dvs. til rundt midten av 1700-tallet.

Sandviksbodene 63A er oppført som bod/naustbygning tilhørende Sandviksveien 77, bedre kjent som «Møllersalen» (se mer i avsnitt 3.1 over). Både Sandviksbodene 63A og Møllersalen har vært i familien Jørgensens eie siden 1855. Eiendommen (gårds- og bruksnummer 168/354) ble skilt ut fra Sandviksveien 77 i 1919.

Figur 3-4: Utsnitt av kart fra 1829. Det er usikkert om boden markert med rød ring er Sandviksbodene 63A, eller en tidligere bod på samme sted. Kartet er unøyaktig, men en mulighet er at bygget senere har vært utvidet/bygget om.

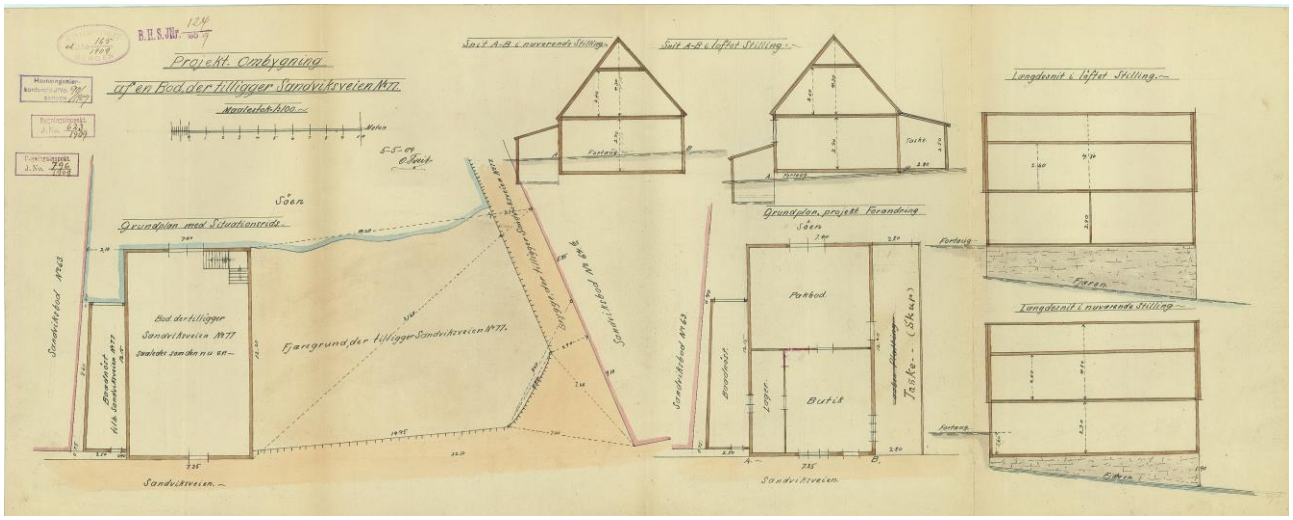
Figur 3-5: Utsnitt av kart fra 1848. En gjenkjennelig utgave av Sandviksbodene 63A markert med rød ring.

I 1909 søkte Elisabeth Jørgensen (eier av Sandviksvei 77, Møllersalen) til bygningsinspektøren i Bergen om å gjøre endringer på «77 Sandviksvei, en denne eiendom underliggende Bod uden særskilt nummer». Formålet var å heve boden og etablere nytt fundament, samt tilrettelegge for innredning av butikk i bygget. De nye fundamentene skulle anlegges delvis av stein, og delvis som bolverk. I forbindelse med

ominnredning av boden til butikk ble det stilt krav fra myndighetene om oppførsel av brannvegg i sør, mot Sandviksbodene 63 som lå tett ved boden.

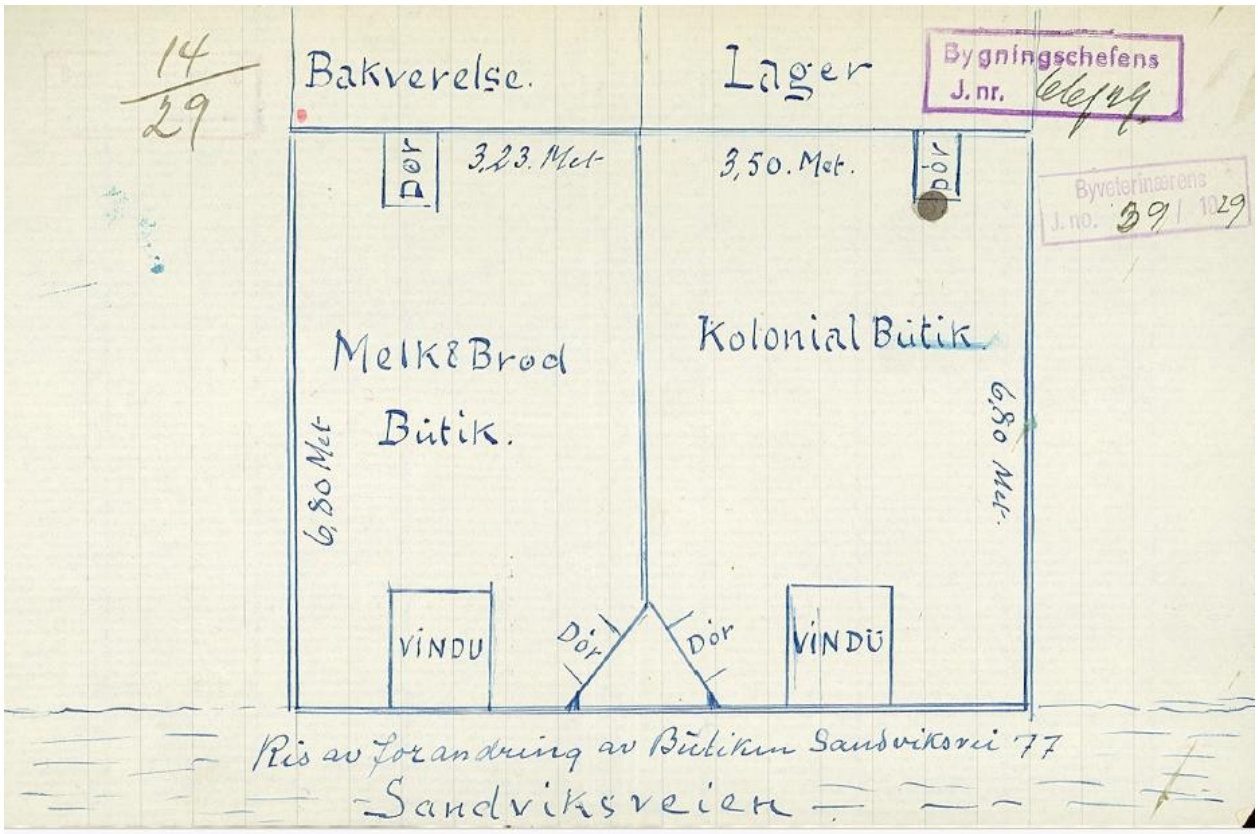
Det ble også søkt om å legge på en «taske», dvs. et smalt tilbygg, utenpå fasaden mot nord.

Tegninger vedlagt søknaden i 1909 viser at boden på dette tidspunktet allerede hadde et tilsvarende, men noe mindre, tilbygg mot sør. Mens hoveddelen av bygningskroppen omtales som en bod, er dette smale tilbygget her markert som *baadnøst (*båtnaust). Tilbygget er også synlig på 1848-kartet.

Figur 3-6: Tegning vedlagt byggesøknad i 1909. Tegningen til venstre viser byggets grunnplan. Plan og snitt til høyre viser omsøkt refundamentering, samt utvidelse mot nord. Kilde: Bergen byarkiv.

De eldre kartene fra 1800-tallet, og grunntegningen fra 1909, viser hvordan Sandviksbodene 63A opprinnelig lå helt nede ved sjøen i vest. Senere bilder viser også at boden hadde vindehus til innførsel av last. Dette tyder på at boden var i bruk til lagring, og hadde behov for direkte samhandling med last fra båter. Mot nord lå det et stykke naturlig fjæregrunn, frem mot en utstikkende brygge langsmed sørveggen på Sandviksbodene 64. Denne bryggen tilhørte også Møllersalen. Mot sør lå boden tett inn ved Sandviksbodene 63.

Figur 3-7: Utsnitt av tegning fra byggesak av 1929, med inndeling i to butikklokaler og endring av fasaden mot Sandviksveien.

Det er usikkert hvilken type butikk som skulle drives i Sandviksbodene 63A i 1909, men tegningene viser at halve bygget mot sjøsiden var avsatt til pakkbod, mens den østlige delen av bygget skulle ha butikklokaler med fasade ut mot Sandviksveien. I 1929 ble det byggemeldt endringer av fasaden mot Sandviksveien, og det virker som butikken her ble delt inn i to lokaler; et utsalgssted for melk og brød og en kolonialforretning, som hadde felles inngang fra Sandviksveien.

Figur 3-8: Bildet fra 1957 viser Sandviksbodene 63A til venstre, og Sandviksbodene 63 til høyre. Mellom byggene lå det trolig en trang hop til naustet. Foto: Gustav Brosing (Billedsamlingen UBB: ubb-bros-00032)

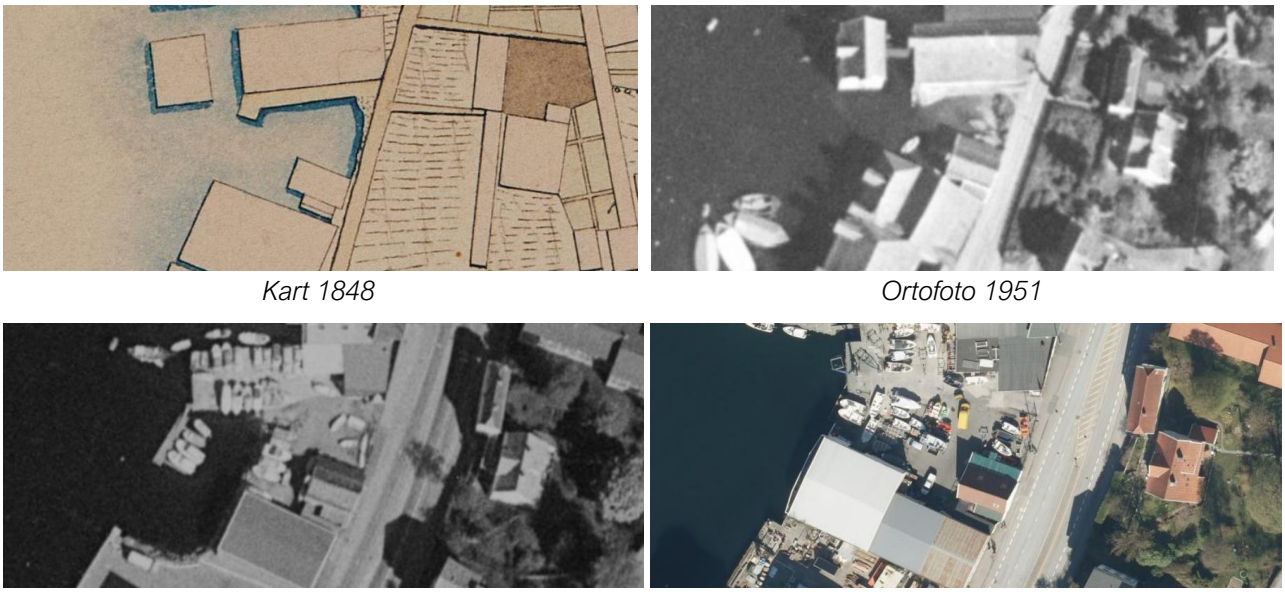

Figur 3-9: Utsnitt av flyfoto fra 1970 viser Sandviksbodene 63A sin fasade mot sørøst. Langs byggets langside mot sør er det en tydelig brannvegg. Denne skulle opprinnelig sikre mot brannsmitte til Sandviksbodene 63, som på dette tidspunktet nylig var revet. Foto: Widerøes Flyveselskap (Billedsamlingen UBB: ubb-w-f-204900)

Figur 3-8 (over) viser bodens sjøside i 1957. På bildet ser vi vindehuset, hengende over en dobbeltdør og en steinbrygge ut i sjøen mot vest. Byggets grunnmur ser også ut til å være av stein. Sandviksbodene 63 står som nærmeste nabo i sør, og mellom de to pakkbodene lå en smal hope med fjæregrunn og sand inn til tasken i sør, som ble benyttet til å huse Jørgensen-familiens robåt. Tasken mot nord henger også et stykke over fjæregrunnen på nordsiden av boden, og ble benyttet som skjul for mindre båter (nåværende eier Jørgen Jørgensen, pers. komm.).

På 1970-tallet endret omgivelsene til bygget seg markant. De nærmeste sjøbodene ble revet tidlig på tiåret, og sjøen rundt bygget i nord og vest ble fylt ut. Jørgensen-familien inngikk på denne tiden en avtale med båtbyggerfirmaet L.H. Berge om utfylling av grunnen rundt bygget, og fremtidig leie av Sandviksbodene 63A. Som ledd i denne avtalen skulle firmaet påta seg å pusse opp/tilpasse bygget til sin virksomhet. Det ble i denne perioden gjort store endringer på bygget, både interiør- og eksteriør (se neste avsnitt, 3.4). Blant annet ble vinden i vestfasaden fjernet. Utfyllingen i området fortsatte på 1980-tallet, og har pågått etappevis.

Det er i dag fylt ut et betydelig næringsareal nord og vest for Sandviksbodene 63A. Både bygget og næringsarealet rundt benyttes i dag av båtforhandler Båt-Berge AS.

Kart 1848 *Ortofoto 1951*

Ortofoto 1980 *Ortofoto dagens situasjon/2026*

Figur 3-10: Utsnitt av fire kart/ortofoto som illustrerer utviklingen av området rundt Sandviksbodene 63A over tid. Kilde: bergenskart.no og norgeibilder.no

3.4 Dagens situasjon

Sandviksbodene 63A ligger ved en utfylt del av sjøkanten i Sandviken. Langs østsiden av bygget går Sandviksveien, som er en av Bergens viktigste innfartsårer.

Sandviksbodene 63A er et 1 og ½ etasjes hus med saltak med spiss takvinkel, og gavler mot øst (Sandviksveien) og vest (retning sjøen). Bygget har to tilbygg/tasker, langs langsidene i hhv. sør og nord. Tilbygget mot sør er eldst, mens tilbygget mot nord trolig er oppført rundt 1910.

Bygget i tre, og er i sin helhet kledt i liggende panel, av varierende alder. Liggende, dobbelfalset kledning med profil på øst- og nordsiden (mot Sandviksveien), og liggende supanel med rett kant på sør- og vestsiden (mot sjøen). Kledningen er malt hvit. Bærende konstruksjon kunne vanskelig observeres under befaring, da bygget er kledt inn både utvendig og innvendig, men på enkelte punkter kunne eldre tømmervegg observeres bak en luke i veggen mellom hoveddelen av bygget og det yngre tilbygget (se Figur 3-29), samt gjennom takluke. Trolig er de fire veggene i hovedbygget opprinnelig oppført i laftet tømmer. Nærmere undersøkelser vil kunne avdekke hvor mye av denne som er bevart, men det er trolig at tømmervegger mot øst, nord og vest er mer eller mindre intakte bak nyere paneler.

Byggets tidligere hovedinngang er i gavlveggen mot øst, men denne er i dag stengt, og nytt inngangsparti lagt til nordsiden av bygget via det yngre tilbygget. Alle byggets dører og vinduer fremstår som nyere, muligens fra 1970-tallet. Vinduene er utformet som nyere ettfagsvinduer, hvor de mot vest (sjøen) har utenpåliggende lister/sprosser, for å etterligne sprossevindu med flere ruter i hvert fag.

Bygget fremstår stedvis å stå på grunnmur i betong, selv om dette er vanskelig å observere bak kledning. Eldre kilder viser at det tidligere har stått på tørrsteinsmur (jf. Figur). Utfylling av terrenget rundt bygget på

1970-tallet til et nivå som trolig er over datidens grunnmur, påvirker sterkt lesbarheten til byggets fundamentering.

Figur 3-11: Skråfoto av området rundt Sandviksbodene 63A, med sjøen i vest og Sandviksveien og Møllersalen i øst. Sandviksbodene 63A markert med rød sirkel. Hovedtaket er tekket med rødbrun betongtakstein mens taskene er tekket med metallplater. Sør for bygget står lagerhallene Sandviksbodene 63. I nord ses Sandviksbodene 65 og Ludebryggen. Kartkilde: 1881.no

Figur 3-12: Kobling mellom Møllersalen og Sandviksbodene 63A. Bilderetning sørøst.

Figur 3-13: Kobling mellom Møllersalen og Sandviksbodene 63A. Bilderetning øst.

Figur 3-14: Sandviksbodene 63A fasade og inngang mot øst. Bildet viser tidligere inngangsparti fra Sandviksveien, og kortveggen til byggets to tilbygg. Bilderetning vest.

Panelet på fasaden mot øst fremstår eldre, og kan muligens stamme fra perioden rundt 1930 da fasaden ble endret. Avsagd panel på denne siden tyder også på at bygget kan ha stått lavere, og at den nederste delen av bygget kan ha blitt skjult ved utfyllingene som tok til på 1970-tallet.

Figur 3-15: Nærbilde av fasaden mot øst. Yngre dør og vinduer.

Figur 3-16: I sørøst er smittet mot Sandviksbodene 63 stengt med en levegg.

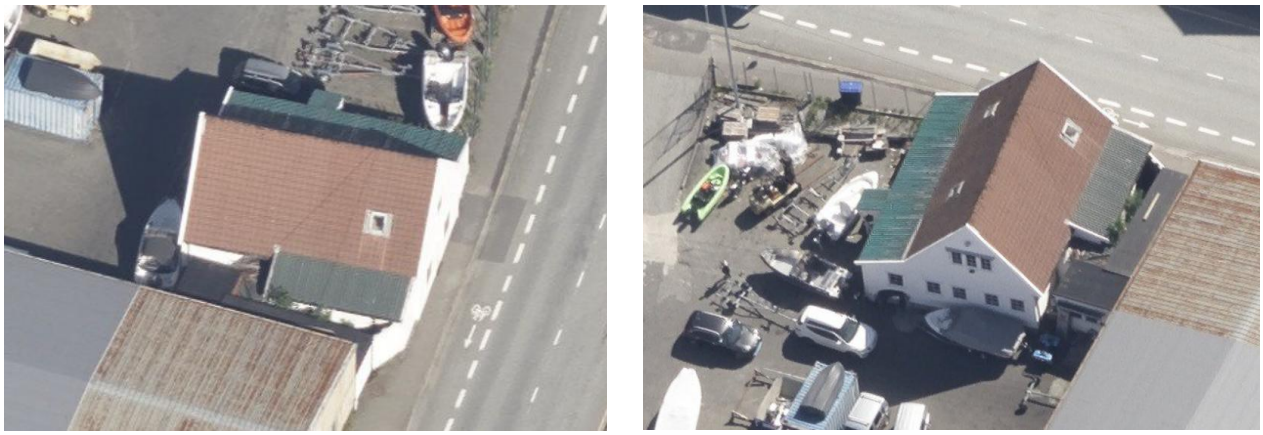
Figur 3-17: Sandviksbodene 63A fasade og inngang mot nord. Bildet viser inngangsparti i bruk (til høyre)3-18 via et lite overbygg. Bilderetning sør.

Figur 3-19: Sandviksbodene 63A mot nordvest. Nåværende inngangsparti til venstre. Bilderetning sørøst.

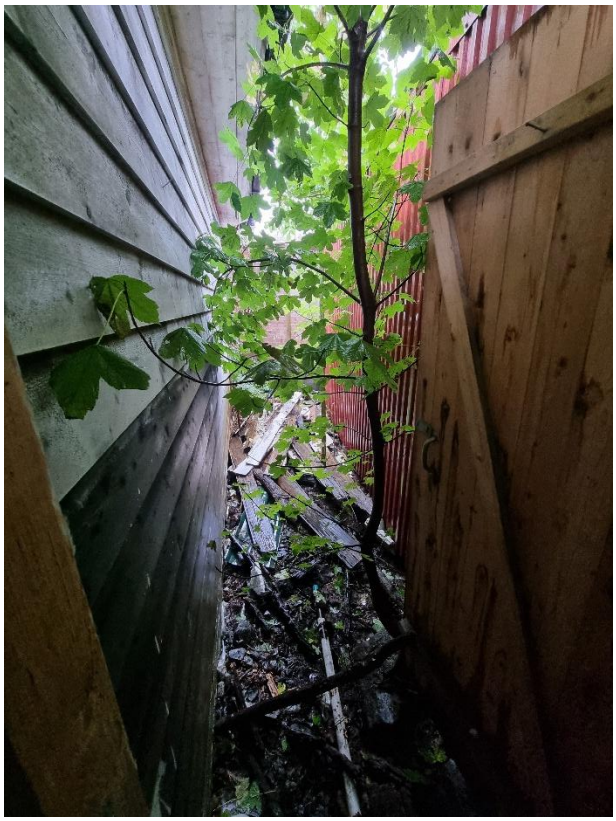
Figur 3-20: Sandviksbodene 63A fasade mot vest/sjøsiden. Fasaden ble totalt endret på 1970-tallet, og nåværende kledning og vinduer ble trolig innsatt da. Sammenligningen med eldre bilder (se Figur 3-8) tydeliggjør hvordan utfylling av terrenget rundt bygget på 1970-tallet ble lagt på et merkbart høyere nivå enn det daværende bygget.

Figur 3-21: Sandviksbodene 63A sett fra sør (t.v.) og vest viser hvordan fasaden mot sør er utilgjengelig, ettersom det står tett på tilbygg til lagerhall i Sandviksbodene 63. Tasken på sørsiden av Sandviksbodene 63A er et eldre tilbygg, av noe mindre størrelse enn tasken mot nord. I forlengelsen av tasken mot øst er også et mindre bodareal. Kilde: 1881.no

Figur 3-22: Overblikk over bodene mellom Sandviksbodene 63A (t.v.) og 63. Bilderetning øst.

Figur 3-23: Utsyn fra mindre bodareal. Areal mellom Sandviksbodene 63A (t.v.) og 63. Bilderetning øst.

Figur 3-24: Bilde tatt med lommelykt gjennom en sprekk under bygget (v/nordvestre hjørne) viser hvordan det i dag er fundamentert på pusset mur og trepeler. Bilderetning øst.

Figur 3-25: Midt under bygget i øst-vestlig retning går en mulig bevart rest av eldre innervegg i tre. Bilderetning sørøst.

Figur 3-26: Bilde tatt fra takluke over gang i nyere tilbygg mot nord. Viser at deler av opprinnelig tømmervegg og takkonstruksjon er bevart. Bilderetning sørøst.

Figur 3-27: Bilde tatt fra takluke over gang i nyere tilbygg mot nord. Viser at deler av opprinnelig tømmervegg og takkonstruksjon er bevart. Bilderetning sørvest.

Figur 3-28: Bilde tatt fra takluke over gang i nyere tilbygg mot nord. Detalj av takkonstruksjon. Bilderetning sørøst.

Figur 3-29: Tømmervegg bak luke i veggen mellom hovedbygget og yngre taske. Bilderetning sørøst.

3.5 Kilder kapittel 3

- Askeladden, Riksantikvarens kartdatabase: https://askeladden.ra.no/
- Berg, Adolph (1924): *Gamle Bergensbilleder fra 1850-70-aarene*. H. Aschehoug & co. Kristiania.
- Bergen byleksikon: https://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/
- Byantikvaren (2012): Kulturminnegrunnlag for Bybanen Sentrum – Åsane. Saksnummer: 201125114
- Byantikvaren (2018): Tillegg til Kulturminnegrunnlag. Bybanen fra sentrum til Åsane. Delrapport 2 (Delstrekning 2, Sandbrogaten - Eidsvågtunnelen og Hovedsykkelrute Bradbenken - Munkebotstunnelen). Skriftserienr: 2018-2
- Koren-Wiberg, Christian (1908): *Bidrag til Bergens kulturhistorie*. John Griegs forlag.
- Hartvedt, Gunnar Hagen (1997): *Kjeglenes herrer gjennom 200 år i Den gode Hensigt*.
  Munksgaard, Jan Henrik (1975): *Gamle handels- og gjestgiversteder på Vestlandet. 2: Midtre og indre Hordaland*. Utgitt av fylkeskonservatoren i Hordaland.
- Pers. komm. Jørgen Jørgensen (nåværende eier av Sandviksbodene 63A)